

Interview

IN GESPREK MET

programmamaker Twan Huys
over de Clintons

Thema

VERKIEZINGEN IN V.S.

Machtsstrijd

Examens

HET KAN ALTIJD BETER

Pilot en correctie

Wetenschap

DEMOCRATIE

Vershil burgerschap
vmbo en vwo

MACHTSVERHOUDINGEN

Maatschappijleer / -wetenschappen

DonorWise informeert uw leerlingen over het Nederlandse donorregistratiesysteem. Vervolgens discussiëren zij over de voor- en nadelen van dit systeem. DonorWise is eenvoudig in te passen in uw reguliere lessen en sluit aan op de actualiteit.

Onderbouw
Module 3, 4 en 5

Bovenbouw
Module 6, 7 en 8

profiel-/sector-
werkstuk

toestemmingssysteem

donorregister

donorformulier

DonorWise.nl: Digitale module over orgaandonatie voor vmbo, havo en vwo

DEMOCRATIE?

In de Amerikaanse presidentsverkiezingen spelen de machtsverhoudingen in de wereld een prominente rol. Barack Obama zei in een speech dat zijn beoogde opvolgster korte metten zal maken met Islamitische Staat (IS). Voor het Midden-Oosten heeft Hillary Clinton in

dat geval al een expert in (het Witte) huis: de eerste *First Man* in de Amerikaanse geschiedenis. Donald Trump zet in zijn campagne eveneens fors in op de internationale politiek. Een samenwerking met de Russische president Vladimir Poetin ziet de New Yorkse zakenman wel zitten. Mocht Trump tot president worden gekozen, dan heeft ook hij een expert in (het Witte) huis: zijn vrouw Melania is bekend met de mores van voormalige communistische staten. Beide presidentskandidaten halen alles uit de kast om te voorkomen dat de ander er met de zege vandoor gaat. Het gaat er niet alleen in de verkiezingscampagne hard aan toe. Enkele maanden geleden woonde ik

debatten in het Huis van Afgevaardigden en in de Senaat bij. Democratische en Republikeinse volksvertegenwoordigers praatten volledig langs elkaar heen, in elk geval voor de bühne, zonder naar elkaar te luisteren. Nu zijn er in Washington D.C. de nodige achterkamertjes waar beide partijen wel nader tot elkaar komen (en waar je als bezoeker niet mag komen), maar is dit de veelgeprezen democratie waar de Amerikanen zo mee pochen? Twee intern verdeelde partijen - waarbij critici binnen beide partijen in het beste geval worden uitgejoeld - die lijnrecht tegenover elkaar staan, is dat het hoogst haalbare? Dit lijkt mij een prima startvraag voor het begin van het nieuwe schooljaar!

IVO PERTIJS
hoofdredacteur

i.pertijs@maatschappijpolitiek.nl

INHOUD

3 REDACTIONEEL	12 MACHTSVERHOUDINGEN	21 WERKVLOER	27 INNOVATIEVE DOCENTEN
4 PROGRAMMAMAKER HUYS: DE CLINTONS	15 VOX	22 CORRECTIE EXAMENS	28 RECENSIES
8 ATLANTISCHE SAMENWERKING	16 NIEUWE EXAMEN SYLLABUS	24 MAATSCHAPPIJ & WETENSCHAP	30 NVLM
10 AMERIKAANSE RECHTSPRAAK	18 PILOT	26 ACTUALITEIT: ASIELZOEKERS	31 AANGENAAM
	20 EXAMENS		

04

12

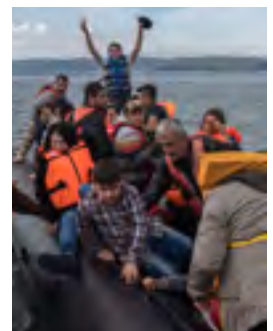
16

20

22

Twan Huys
(foto: NOS, Stefan Heijndael)

INTERVIEW MET JOURNALIST/PROGRAMMAMAKER TWAN HUYS

'ER LIJKT EEN HISTORISCH MOMENT AAN TE KOMEN'

Gedurende zijn carrière sprak Twan Huys met zowel Bill als Hillary. Deze ontmoetingen verliepen niet zonder slag of stoot. Voor informatie over de Clintons kunnen journalisten zelden bij de hoofdrolspelers zelf terecht. In zijn boek *De Clintons* (Prometheus) schetst Twan Huys een portret van een omstreden en tegelijkertijd aanbeden politiek echtpaar: 'Stel dat Hillary wint, wat betekent dit dan voor vrouwelijke leerlingen?'

IVO PERTIJS

Dat Nederlanders met name sympathie hebben voor Hillary Clinton, verbaast Twan Huys niets. 'Vooral als het om zaken gaat die over ons geweten gaan, zijn wij progressief. De Verenigde Staten maken de laatste jaren een ruk naar links. Dat past veel beter bij Hillary Clinton dan bij welke andere Republikeinse presidentskandidaat ook', vertelt Huys. Onder druk van Bernie Sanders koos Hillary Clinton tijdens de voorverkiezingen steeds vaker voor linkse standpunten. Intussen wordt er in de Verenigde Staten volop gedebatteerd over de euthanasiewetgeving, de legalisering van softdrugs en het homohuwelijk. Huys: 'Al dat soort zaken, die wij al heel lang kennen, zijn de afgelopen tien tot vijftien jaar in Amerika enorm in beweging gekomen.'

Aanvankelijk waren Obama en Clinton tegen het homohuwelijk, maar ze zijn allebei in een vrij korte periode bijgedraaid. Een dergelijke plotselinge draai zie je in Nederland niet snel gebeuren.

'De afgelopen twintig, dertig jaar is de Amerikaanse homobeweging zeer activistisch geworden. Je zag dit ook bij het rookverbod. Dat reikt veel verder dan in Nederland. Heel New York is rookvrij: op parken, terrassen, cafés en restaurants. Als een actiegroep zich in Amerika sterk maakt voor één issue, dan bedrijven ze op een veel slimmere manier actie dan Nederlandse actiegroepen. Met name de homobeweging is daar een schoolvoorbeeld van. Die is daar briljant in. De homobeweging zet politici massaal onder druk. Deze beweging heeft ook bedrijven gedreigd te boycotten als ze geen homovriendelijk beleid hebben. Dat is met allerlei bedrijven gebeurd. Zo ontstonden er cruises speciaal voor homo's. Toen dachten bedrijven: aan deze jongens en meisjes kunnen we geld verdienen, want

zij beschikken over veel geld. De afgelopen vijftien jaar zag je een kentering. Bedrijven werden homovriendelijker en als gevolg daarvan - de politiek loopt altijd achterop - politici ook. Natuurlijk was Barack Obama privé voor het homohuwelijk, maar hij telde zijn knopen. Zolang er een minderheid voor het homohuwelijk was, deed hij er niets mee. Op een gegeven moment had hij door dat een meerderheid het homohuwelijk steunde. Ook bij de Republikeinse partij zijn er steeds minder tegenstanders van gelijke rechten voor homo's. Op het moment dat er een meerderheid is, buigen politici mee.'

Hoe opportunistisch zijn de Clintons?

'Als een Amerikaanse presidentskandidaat nu zou roepen dat hij vindt dat geen enkele Amerikaan geen handvuurwapens mag dragen, dan weet hij dat zijn campagne één seconde na die uitspraak dood is. *Dead on arrival*. Ik vind het niet meer dan logisch dat een politicus naar zijn of haar achterban luistert en dat de boodschap wordt aangepast naar wat de achterban wil; anders ben je geen goede vertegenwoordiger van het volk. Ja, de Clintons zijn opportunistisch, maar dat is Barack Obama ook. Hetzelfde geldt voor Donald Trump. Iedere kandidaat is een opportunist. Van de Clintons kun je zeggen dat zij daar heel erg goed in zijn, anders draai je niet al zo lang mee in dat verkiezingscircus. Ze opereren al decennialang in het centrum van de Amerikaanse macht. Ik denk dat de Clintons daarom niet anders zijn dan Obama. Alleen het feit dat de Clintons langer in de politiek meedraaien heeft er toe geleid dat wij, ook wij in het buitenland, een veel beter beeld van hun vallen en opstaan hebben. Dan kom je op de affaires met vrouwen, de vermeende vastgoedaffaires en allerlei schandalen die er geweest zijn. Dat heeft meer te maken met

het feit dat zij een zekere duurzaamheid in de politiek hebben, dan dat de Clintons veel opportunistischer zouden zijn dan welke andere politicus dan ook. In die zin is er niet zo'n groot verschil tussen de Clintons en Obama, behalve dat laatstgenoemde een schandaaloois presidentschap achter de rug heeft.

In uw boek maakt u een vergelijking met *House of Cards*. Ondanks alle kritiek op het werkelijkheidsgehalte van *House of Cards*, zijn de parallellen met de familie Clinton treffend.

'Dat klopt. De scenarioschrijvers van *House of Cards* hebben zich waarschijnlijk door de Clintons laten inspireren. *House of Cards* schetst het zwartste scenario en het meest pessimistische beeld van de Amerikaanse democratie. Het gaat alleen maar over de invloed

Ondanks dat *House of Cards* een gechargeerde vorm van de werkelijkheid is, hebben elementen van de levens van de Clintons een weg in het script van de serie gevonden

Hillary en Bill Clinton in het Capitool op weg naar de inauguratie van president Barack Obama (foto: Wikimedia Commons)

van geld en de invloed van boze, slechte krachten zoals Frank Underwood en zijn vrouw Claire dat laten zien. Insiders uit Washington nemen afstand van de serie omdat de serie het meest zwarte beeld van hun werk schetst. Het is een gearcheerde vorm van de werkelijkheid. Dat neemt niet weg dat elementen van de levens van de Clintons in het script een weg hebben gevonden, minus de moorden en het alleen maar uit zijn op de macht. Het punt is dat kiezers het beeld hebben gekregen van de Clintons als *power hungry* politici. Dat snap ik ook goed. De Clintons hebben veel gedaan om de macht te behouden, of te verwerven toen het presidentschap van Bill ophield. Daar gaan zij ver in. Ze hebben een machine opgebouwd, een rolodex, een contactennetwerk dat zijn weerga niet kent. Als je iets lulligs over de Clintons zegt, dan word je er keihard uit geflikkerd. Als je een hielenlikker bent en ze naar hun mond praat, dan blijf je meedraaien. Dat heeft vrij heftige vormen aangenomen. De Clintons haten journalisten. Hillary Clinton geeft niet voor niets bijna geen interviews aan journalisten. In april 2015 maakte ze bekend dat ze voor het presidentschap ging en heeft ze een jaar lang bijna geen interviews gegeven. Er stonden geen interviews in *The New York Times* of *The Washington Post*. Aan de andere kant staat Donald

Trump die wel interviews geeft. De Clintons wantrouwen de pers en proberen die te mijden. Dat leidt tot slechte publiciteit. Veel journalisten wantrouwen de Clintons en schrijven dat ook op. Dat voedt vervolgens weer het beeld dat we te maken hebben met onbetrouwbare sujetten die alles voor geld en macht doen. Deels is dat terecht. De Clintons hebben miljarden binnengesleept, onder meer via de Clinton Foundation. Tegelijkertijd doen andere kandidaten dat ook.'

Het schandaal rond het gebruik van een privémailadres door Hillary Clinton bleef maar doorsudderen totdat de FBI haar in juli van criminele daden vrijpleitte. Waarom lukte het de Clintons aanvankelijk niet om hier een einde aan te maken?

'Eén verklaring is het wantrouwen in de pers. Het traditionele wantrouwen jegens de pers heeft bij de Clintons voor de nodige ongelukken gezorgd, zo schrijf ik in mijn boek. Een kleine zaak als de *Whitewater Affaire* die helemaal niet groot had hoeven te zijn is enorm groot geworden omdat Hillary Clinton begin jaren negentig weigerde de documenten in die vastgoeddeal in Arkansas vrij te geven. Dat leidde tot enorm wantrouwen bij de *The Washington Post* en *The New York Times*, die erop zijn gedoken. Uiteindelijk mondde die affaire uit in het

Monica Lewinsky-schandaal. Dat had kunnen worden voorkomen als de Clintons toentertijd open en transparant waren geweest over wat zich in Arkansas had afgespeeld, namelijk niets. Speciale aanklager Kenneth Starr heeft dat onderzoek ook gedaan en hij vond helemaal niets. Totdat een vrouw, Linda Tripp, naar zijn kantoor belde en zei dat ze bandjes had waarop een stagiaire van Bill Clinton zegt dat ze het met de president had gedaan. Pas toen werd het een affaire. Om alle negatieve pers te omzeilen en openbaarheid te vermijden heeft Hillary Clinton als minister van Buitenlandse Zaken via een privéserver een e-mailadres in het leven geroepen. Dat had het omgekeerde resultaat van wat ze beoogde. Nu worden al die e-mails vrijgegeven. Dat was een hele domme actie in de categorie "een ezel stoot zich niet twee keer aan dezelfde steen". Bij Hillary Clinton geldt dat ze dit wel doet: twee, drie, vier keer. Als ze destijds die privéserver niet had gebruikt, dan was er geen schandaal geweest. Het wantrouwen van de Clintons jegens de pers zit met name bij haar. Haar man heeft ook geen vertrouwen in de pers, maar is eerder bereid om journalisten te woord te staan. Zij wil dit absoluut niet. Aan de andere kant is er geen politiek duo in de geschiedenis van de Amerikaanse politiek geweest dat zo absurd onder vuur is genomen. Geen millimeter van hun privéleven blijft onbesproken. Als je dat vergelijkt met de behandeling van andere presidenten of presidentskandidaten, dan is mijn persoonlijke waarneming dat de Amerikaanse pers daarin volledig is doorgeslagen. Bij de Clintons kun je altijd wel een schandaaltje halen of suggereren. Dat is goed voor de oplage van de kranten en voor de *networks*. Wat raar is, is dat de journalistieke onderzoeken naar Bernie Sanders of Donald Trump niet in verhouding staan tot de manier waarop er over de Clintons wordt bericht. Wat weten we nu eigenlijk van Sanders... en over de vastgoeddeals van Trump?'

Mag men in de Amerikaanse politiek fouten maken?

'Ik denk dat de kiezers respect en bewondering hebben voor een politicus die een fout maakt, dat toegeeft en toch doorvecht. Bill Clinton is daar een schoolvoorbeeld van. Toen de affaire rond Jennifer Flowers in 1992 tijdens zijn presidentscampagne aan het licht kwam, de eerste verhalen over het roken van marihuana verschenen, alsook het nieuws dat hij had geprobeerd om onder de militaire dienstplicht uit te komen, is hij doorgegaan met knokken. In New

Hampshire bereikte Bill Clinton in de voorverkiezingen de derde plaats. Hij had geen stem meer, omdat hij zich suf had geluld om alles aan de kiezer uit te leggen. Daar hebben kiezers toch respect voor. Hillary Clinton werd ook al tien keer afgeschreven, maar ze blijft doorgaan en geeft drie toespraken per dag. Waar mensen bewondering voor hebben, is dat zij zo vaak overhoop is geschopt maar steeds weer overeind krabbelt. Als de campagnes in Nederland langer zouden zijn, dan zien we dat hier ook. In Nederland duren de campagnes feitelijk slechts vier weken, dat is veel te kort. In Amerika duren ze te lang. De campagne is er voor de kiezer om het water te kunnen testen en de kandidaten goed te beoordelen. Dat gaat met vallen en opstaan. Dat is goed. Zo kunnen we als kiezer de kandidaten beter beoordelen. Het leuke aan het Amerikaanse systeem met de voorverkiezingen is dat kiezers direct in contact kunnen komen met de kandidaten en hen vragen kunnen stellen. Dat is veel beter dan in Nederland. Zo groeit de groep kiezers in Amerika tijdens voorverkiezingen uit tot een volwassen electoraat.'

Welk element van deze presidentsverkiezingen zou u met leerlingen bespreken?

'Een van de interessante onderwerpen in de klas die ik als docent zou bespreken is dat er na de historische verkiezingen van 2008, waarbij de eerste zwarte president werd gekozen, er nu een nieuw historisch moment lijkt aan te komen, namelijk de eerste vrouwelijke president van de Verenigde Staten. Wat ik leerlingen zou voorhouden - dat weten veel mensen niet - is dat het vrouwenkiesrecht in Nederland en in de Verenigde Staten vrijwel gelijktijdig is ingevoerd. Na bijna honderd jaar is er in Nederland noch in Amerika een vrouwelijke premier of president geweest. Wat ik leuk zou vinden is om leerlingen de vraag voor te leggen waarom dit zo is. Waarom is er nog nooit een vrouw in het Witte Huis of het Torentje terecht gekomen? Wordt het nu - volgens de leerlingen - tijd voor een vrouwelijke president? Stel dat Hillary Clinton wint, wat zou dit betekenen voor meiden en vrouwen als voorbeeldfunctie als de machtigste persoon in de wereld een vrouw is? Zou je het belangrijk vinden dat er ook in het Torentje een vrouw komt? Persoonlijk denk ik dat het tijd wordt voor vrouwelijk leiderschap zoals Angela Merkel in Duitsland. Ik ben benieuwd hoe Hillary Clinton het presidentschap gaat invullen mocht ze op 8 november tot eerste vrouwelijke president van de Verenigde Staten worden gekozen.' ♦

Foto: Max Goldberg

WIE IS DONALD J. TRUMP?

Voor Nederlanders is Hillary Clinton een oude bekende, maar haar concurrent in de strijd om het presidentschap was tot voor kort een Amerikaan waar men hier 'weleens van had gehoord'. In de Verenigde Staten is Donald J. Trump juist een oude bekende. 'Op een of andere manier is Trump al bijna veertig jaar lang een gespreksonderwerp in Amerika. Niemand in het hele Amerikaanse bedrijfsleven - niet Bill Gates of Steve Jobs, niet Warren Buffet - is zo lang zo beroemd', schrijft de Amerikaanse journalist Michael D'Antonio in zijn biografie over Trump. Iets verderop stelt hij: 'Hoewel Trump overkomt als een unieke en hedendaagse persoonlijkheid, stamt hij uit een oude traditie van rijke-maar-grove succesvolle typen die al in 1831 door Alexis de Tocqueville werd herkend'. D'Antonio vatte het plan op om Trump in diverse interviewsessies te bevragen voor een biografie over de zakenman. Trump stemde in en stond de journalist tien uur lang in zijn appartement in de Trump Tower te woord. Hij voorzag D'Antonio van stapels informatie over zijn leven. Totdat er een kink in de kabel kwam: D'Antonio was niet van plan om Trump in de biografie volledig op te hemelen. Exit D'Antonio, maar de biografie onder de veelzeggende titel *Nooit genoeg* kwam er wel. De auteur neemt de lezer mee naar het New York waarin Trump opgroeide, de rol die vader Fred tijdens zijn jeugd jaren speelde en Trump's verblijf op een militaire academie. 'Het arbeidsethos van Trump maakte deel uit van wat beide mannen zouden gaan beschouwen als een genetisch overgedragen talent voor succes. In deze visie worden sommige mensen geboren om te winnen. Toen Fred dit kenmerk in Donald herkende, vertelde hij de jongen dat hij was voorbestemd om machtig te worden', schrijft D'Antonio over vader en zoon Trump. Flexibel omgaan met regels en de nodige bluf zijn voortdurend terugkerende elementen in het leven van zakenman Trump. Wie eenmaal een deal met hem sluit, komt daar niet zomaar van af. De New Yorkse society (en later de rest van het land) moest weten dat Trump niet zomaar rijk is, maar héél rijk. Daar zorgde hij persoonlijk voor. Tegenstanders wrijven hem graag in dat allerlei deals op een financieel fiasco uitliepen. In de biografie komen zij ook uitgebreid aan het woord. De presidentskandidaat zelf wijst op zijn successen die vaak in de vorm van gebouwen herkenbaar zijn. Voor Nederlandse begrippen is zijn wijze van campagnevoeren soms onnavolgbaar. Hoe kan een politicus willens en wetens een platte leugen verspreiden en twee dagen later het tegenovergestelde beweren? Na het lezen van de enerverende biografie over dit New Yorks fenomeen komt deze strategie niet vreemd over... of zoals Trump het zelf ooit zei: 'Ik ben de auteur van mijn eigen stripboek en het is heerlijk om daarin te leven'. Het slechte nieuws voor Trump is dat een stripheld nog nooit de presidentsverkiezingen heeft gewonnen. IP

Michael D'Antonio, *NOOIT GENOEG*, Spectrum, Houten, 2016, 382 bladzijden

SOEVEREINITEIT, AL LANG KWIJT

Sinds 1945 is Europa op militair terrein nauw verbonden met de Verenigde Staten (de Atlantische relatie) terwijl de Europese samenwerking zich vooral op economische integratie richt. Een tegenstelling die verbazing oproept, maar militaire samenwerking in Europees verband is steeds mislukt.

WOLTER BLANKERT

Zelfs om conflicten binnen of vlakbij Europa op te lossen wacht Europa op een Amerikaans initiatief (Joegoslavië) of het doet een beroep op de Verenigde Staten (Libië en Syrië). Daarom doet geweeeklaag over *verloren soevereiniteit* door de toenemende invloed van de Europese Unie en een handelsverdrag tussen Europese Unie en de Verenigde Staten geforceerd aan. Altijd gold immers het afstaan van militaire bevoegdheden - zeker de verdediging van het eigen grondgebied - als de meest wezenlijke inbreuk op de soevereiniteit van een land. Het leger vormde het nationale element, terwijl de economie toch al door de grillen van particuliere bedrijven, conjunctuur en wereldmarkt werd bepaald.

MILITAIRE SAMENWERKING

Tijdens de Koude Oorlog (1946-1990) gold als vaststaand feit dat West-Europa voor de verdediging van het eigen grondgebied afhankelijk was van Amerikaanse inbreng. Door de alom gevoelde kerndreiging meende men geen andere keuze te hebben dan het voortbestaan van land en volk in handen van de Amerikaanse president te leggen. Slechts vrij kleine groepen en nog kleinere partijen verzetten zich hiertegen. Hierin is na 1990 geen verandering gekomen, maar het besef ervan is wel uit het collectieve bewustzijn verdwenen.

In 1949 kreeg de militaire samenwerking een formeel karakter door de oprichting van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), bedoeld als tegenwicht tegen echte of vermeende expansiedrift van de Sovjet-Unie. Binnen de NAVO gaf de stem van de Verenigde Staten vanzelfsprekend de doorslag door de overweldigende militaire inbreng met een *atoomparaplu*: gebruik van kernwapens door de Sovjet-Unie zou worden beantwoord met een kernaanval vanuit de Verenigde Staten. Na de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1990 leek de NAVO overbodig, maar al snel bleek dat de vrij geworden Midden-Europese landen dolgraag wilden toetreden om hun veiligheid tegen een mogelijk herrijzend Rusland te garanderen. Finland bleef neutraal, maar alle vroegere satellietstaten werden NAVO-lid, evenals de drie Baltische voormalige Sovjetrepublieken.

De Russen stelden dat dit in strijd was met in 1990 gemaakte afspraken, maar bewijs daarvoor ontbreekt - al gaat het wel in tegen de 'geest van verzoening' in die jaren. Na de annexatie van de Krim leek de vrees voor Russische dreiging gegrond. Een kwart eeuw na de schijnbare overbodigheid van de NAVO is het aantal lidstaten sterk toegenomen en daarmee de Amerikaanse invloed in Europa, die nu tot de Russische grens reikt; anders dan tijdens de Koude Oorlog.

PIET SNOT

Nu de Atlantische samenwerking op militair terrein zo'n vlucht heeft genomen, lijkt het voor de hand liggen om ook de economische samenwerking te versterken. Vrijwel alle lidstaten van de Europese Unie zijn immers ook lid van de NAVO. Daarnaast bestaat er wereldwijd een streven naar de opheffing van handelsbelemmeringen.

Om die reden lopen er nu al drie jaar onderhandelingen tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie voor een handelsverdrag: *Transatlantic Trade and Investment Partnership* (TTIP). Te lang, blijkt nu, want de weerstand ertegen is de laatste tijd enorm gegroeid. Bij deze onderhandelingen spelen verlaging van de wederzijdse invoerrechten slechts een bescheiden rol, want die zijn de laatste kwart eeuw al voor een flink deel weggesmolten. Het gaat om rechten van Amerikaanse bedrijven in Europa en omgekeerd, om bescherming van investeringen, om gemeenschappelijke standaarden bij industrieproducten en bij patenten en om de eisen die aan voedsel mogen worden gesteld. Kortom, om zaken waarover een land vroeger zelf ging en in Europa steeds meer de Europese Unie - dus nog meer verlies van soevereiniteit!

Europa heeft geen stem, laat staan democratische controle, in de keuze wie de *atoomknop* bedient, maar er lijkt weinig kans dat dit handelsverdrag met de Verenigde Staten tegen verkiezingen en referenda in diverse EU-lidstaten bestand zal zijn. Overigens is het draagvlak ook in de Verenigde Staten verdwenen, in de algemene trend naar 'minder globalisering'. De onderhandelaars lijken dan ook voor Piet Snot te hebben gewerkt. Of dat een vloek of zegen is, weet eigenlijk niemand.

Protest tegen TTIP in Amsterdam, 2015 (foto: Ivo Pertijs)

OPDRACHT HANDELSVERDRAG

Lees beide meningen. Volledige onwaarheden staan in geen van beide stukjes (wel overdrijvingen). Noteer welke mening je het meest deelt en met welke argumenten je het wel en niet eens bent. Overleg met medeleerlingen hoe zij erover denken en pas (eventueel) je standpunt op grond daarvan aan. Bedenk zelf argumenten voor of tegen.

WILLEM PEEKE: 'LAAT UNCLE SAM ZIJN ROMMEL HOUDEN!'

'Het doel van de Europese samenwerking was (naast vrede) één grote Europese markt, waarbinnen de Europese landbouw en industrie werden beschermd. Daarom kwamen er hoge invoerrechten op buitenlandse producten. Dit werkte uitstekend, boeren kregen bestaanszekerheid en de industrie vertoonde een stormachtige groei. De werkloosheid verdween en een vaste baan sprak vanzelf. Toen kwam een stel idioten met het zotte plan dat we de Europese grenzen moesten opengooien. Scheepswerven en textiel fabrieken gingen op de fles door buitenlandse concurrentie (eerst Japan, daarna Zuid-Korea en China). Volledige werkgelegenheid is er na 1980 nooit meer geweest. De vrijhandelsgekte zette na 1990 door, de ramp van de *globalisering*. China pikte onze banen in, werd de werkplaats van de wereld, maar voor mensen hier zonder aanleg voor accountant, ontwerper of een ander flutberoep verdwenen de banen. Een postbode had vroeger zekerheid voor het leven, nu een onderbetaald flexbaantje. De tegenstelling arm-rijk is overal vergroot, ook in *opkomende* landen als China en India, want ook daar profiteert maar een deel van de bevolking. In Afrika wordt groei bij hoge grondstoffenprijzen gevolgd door ellende als die prijzen kelderen. Het is de hoogste tijd paal en perk te stellen aan die stomme globalisering. Daarom is een vrijhandelsverdrag met de Verenigde Staten knettergek. Een iPad, BigMac of een Coke kan ik ook nu al prima kopen. Volslagen krankzinnig is dat een Europese regering naar de pijpen moet gaan dansen van een Amerikaans advocatenclubje dat Amerikaanse bedrijven altijd gelijk geeft. Als Nederland de aardgasproductie terugschroeft, kan die *rechtbank* namens het Amerikaanse Exxon van Nederland een schadevergoeding eisen en krijgen. Onze landbouw gaat zeker naar de knoppen. Er komt voedsel in de supermarkt waarmee van alles is uitgespookt. Vlees vol hormonen dat met chloor is *schoongemaakt*, voedselgewassen waarmee is geknoeid (genetisch gemanipuleerd) en andere rotzooi die alleen vette Amerikanen vreten. Om van te kotsen!'

WILLEMIJN APPELS: 'DOE MIJ MAAR EEN HAMBURGER!'

'In 1980 liep de wereldeconomie vast, de werkloosheid steeg razendsnel, ook in Nederland. Stomme mensen wilden de eigen economie beschermen. Gelukkig besloten regeringsleiders de handelsbelemmeringen juist geleidelijk weg te nemen. Vrijhandel betekent immers voor iedereen de hoogste welvaart: de prijzen dalen waardoor koopkracht stijgt. Het werd een succes, de werkloosheid verdween grotendeels. Daarom zijn na 1990 de grenzen verder opengegoot. Binnen de Europese Unie verdwenen alle belemmeringen en in wereldverband werden de invoerrechten steeds verder verlaagd. Dit was een groot succes voor de World Trade Organization (WTO). De welvaart in Europa steeg, maar ook veel ontwikkelingslanden grepen hun kans. Binnen twintig jaar ontwikkelde China zich tot de werkplaats van de wereld, de armoede daar nam af en ook andere ontwikkelingslanden profiteerden. De wereld werd één grote markt en één grote werkplaats: de smartphone wordt in Silicon Valley ontwikkeld en in China gemaakt, de chips komen (deels) uit de Verenigde Staten en de machines daarvoor (deels) uit Nederland. Deze globalisering is voor iedereen een zegen, dat geldt ook voor het wegnemen van de laatste hindernissen tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten. Als we op de Amerikanen vertrouwen voor de bescherming van ons grondgebied (via de NAVO), kunnen we hun voedsel ook wel vertrouwen.

De kritiek daarop berust op bijgeloof en jaloezie: alle gewassen zijn steeds gemanipuleerd, noodzakelijk om de wereldbevolking te voeden; hormonen via geneesmiddelen vinden we prima, maar een hormoontje in een koe zou schadelijk zijn; en ieder kind krijgt bij zwemles chloor binnen, maar een druppel in een kippenboutje, zou dodelijk zijn. Flauwekul! Geweldig dat dit verdrag investeerders beschermt. Je zult als Amerikaan je geld in een sigarettenfabriek in Nederland steken en dan kondigt een jaar later een minister met de kolder in de kop een verbod af, zodat je naar je centen kunt fluiten. Terecht dat onze regering die Amerikaan dan via een onafhankelijke Amerikaanse rechtbank moet compenseren. Iedere tegenstander van dit verdrag is knettergek, sorry, kortzichtig.' ♦

AMERIKAANS RECHTSSYSTEEM

FICTIE OF WERKELIJKHEID?

Juryrechtspraak, klassenjustitie, overvolle gevangenisstraffen. Iedere docent maatschappijleer heeft weleens iets over het Amerikaanse rechtssysteem verteld. Ivo Pertijs wilde weten hoe het er 'in het echt' aan toe gaat en woonde een willekeurige rechtszaak bij.

IVO PERTIJS

'Ga zitten, Miss Cole!', zegt de rechter met stemverheffing. 'Ja maar', sputtert de advocate tegen als ze een nieuwe poging waagt. 'Ik zei: "Ga zitten, Miss Cole"', herhaalt de rechter geërgerd. De raadvrouw, een aantrekkelijke dertiger van Aziatische komaf, gekleed in een chique zwart mantelpakje en een witte blouse met ruches, zijgt neer. De alleen rechtsprekende rechter buigt iets voorover. 'Ik leg u een boete van 500 dollar op wegens het herhaaldelijk negeren van mijn afwijzingen. En...'. De advocate sputtert hoorbaar wat tegen, maar de rechter negeert haar. 'Ik verhoog deze boete tot 1.000 dollar omdat u na mijn waarschuwingen doorging.' Opnieuw wil de advocate bezwaar maken, maar krijgt hiervoor geen kans. 'En wegens belediging van het Amerikaanse volk kan en wil ik u nu per direct een gevangenisstraf van dertig dagen opleggen! Met uw houding in deze zaal heeft u het Amerikaanse volk beledigd, Miss Cole. Wij hebben het beste rechtssysteem ter wereld. Amerika is een voorbeeld voor de rest van de

wereld. Er is geen betere democratische rechtsstaat te vinden. En u, Miss Cole, u verdient een gevangenisstraf vanwege uw verwerpelijke gedrag.'

Als de rechter deze woorden uitspreekt, posteren twee agenten zich achter de advocate. Eén van hen knipt met zijn vingers en wiebelt heen en weer. Zijn collega werpt een blik op Miss Cole als de rechter zijn tirade vervolgt: 'De enige reden dat ik u nu niet laat afvoeren, is vanwege uw gezondheid. Maar anders...'. Miss Cole barst in tranen uit als ze haar excuses aanbiedt. Zo had ze het allemaal niet bedoeld. Ze wil helemaal niet naar de gevangenis. Van belediging van de rechtbank was geen sprake. Eén van de toekijkende juryleden kan een glimlach niet onderdrukken. Een ander vindt het allemaal te lang duren en staart opzichtig naar zijn horloge.

Als Miss Cole is uitgesproken, richt de rechter zich tot de verdachte. Hij staat terecht wegens vastgoedfraude in de Upper West Side, één van de rijkste buurten van New York. Naast de man zit een Chinese tolk die alles voor hem vertaalt. 'Ik heb u daarstraks wel gehoord', zegt de rechter op strenge toon. 'Elke keer dat ik

een verzoek van uw advocaat afwees, zei u *'biased'*. Dat accepteer ik niet. Ik waarschuw u nu voor de laatste keer!' Zodra de rechter de zaal verlaat slaan de agenten die eerder achter Miss Cole stonden de verdachte hardhandig in de boeien. 'Ik wil met mijn advocaat praten', eist de man in gebroken Engels. 'Je kent de regels. Dit is niet je eerste dag in de rechtszaal', zegt één van de agenten. De verdachte wordt in een stevige greep genomen en protesteert. Miss Cole slaat het tafereel machteloos gade. 'U gaat nu weer terug naar de gevangenis, punt uit!' De tegenstribbelende man wordt afgevoerd naar het aangrenzende detentiecentrum van de New Yorkse rechtbank. De twaalf juryleden staan op. Tien mannen en twee vrouwen. Vrijwel de volledige jury is blank. Eén jurylid is van Aziatische komaf. Eén jurylid is zwart.

BEELDVORMING

Voorafgaand aan deze rechtszaak in de *Manhattan Supreme Court, Criminal Term* heb ik een afspraak met een medewerker van het Openbaar Ministerie. Hij wil mij graag alle ins en outs van het Amerikaanse rechtssysteem vertellen. Er zou

een strenge veiligheidscontrole zijn, kreeg ik vooraf te horen, en dus stap ik de rechtbank ruim op tijd binnen. De controle blijkt niet strenger te zijn dan in Nederlandse rechtbanken. Integendeel, naar mijn identiteitsbewijs wordt niet gevraagd. Ik neem plaats op een bankje en zie de ene na de andere bezoeker door de veiligheidspoortjes gaan. Een overgrote meerderheid van de bezoekers is zwart of latino. De meeste blanke bezoekers, zo maak ik op uit gesprekken die zij met elkaar en met hun cliënten voeren, werken als advocaat. De één in een duur en strak maatpak, de ander oogt eerder als een louche advocaat uit een foute televisieserie. Het begrip rassenjustitie krijgt voor mij in deze New Yorkse rechtbank al snel een gezicht - vele gezichten en met enige voorzichtigheid durf ik ook te beweren dat er sprake van klassenjustitie is. Alleen bij de politie die de orde in het vertrek moest handhaven lijken alle bevolkingsgroepen vertegenwoordigd. Na een halfuur neem ik de lift naar de veertiende verdieping waar de OM-medewerker klaar staat. 'Komt de serie *Law & Order* ook op de Nederlandse televisie?', vraagt de man. Ik knik. 'Tegen mijn vrouw zeg ik altijd dat het er in werkelijkheid heel anders aan toegaat. Dat licht ik graag toe'. Hij vertelt over het inboeken van verdachten, een procedure die 24 uur in beslag kan nemen: 'Mannen worden bij mannen in een cel gezet. Vrouwen bij vrouwen. Kinderen en homo's plaatsen we niet bij de mannelijke verdachten. De veiligheidsrisico's zijn te groot'. Vanuit een aanliggend gebouw klinkt geschreeuw. 'O, dat stelt niets voor. Dat is de gevangenis', vervolgt de OM-medewerker en gaat ongestoord verder met zijn verhaal. Hij vertelt over de *felonies* waar tientallen jaren tot levenslang op staat en over de selectie van juryleden: 'Voorheen selecteerde ik juryleden. Ik vergelijk dit altijd met een soort bingo'. Hij maakt draaiende beweging alsof hij een bingo-spel speelt. 'Er zijn altijd mensen die niet kunnen. De één heeft net een vakantie geboekt, de ander moet afstuderen of een geselecteerd jurylid is te betrokken bij de zaak. Daarom hebben we reserves.' Geen woord over een correcte afspiegeling van de Amerikaanse bevolking. Een bingo als selectiemechanisme. Een lot uit de loterij? Ik kan het mij haast niet voorstellen. Leidt dit tot een eerlijkere (jury)rechtspraak?

ROLLEN

Over de verhoudingen in de rechtszaal is de OM-medewerker helder. De advo-

In werkelijkheid gaat het er heel anders aan toe dan in de televisieserie *Law & Order* (bron: YouTube)

caat verdedigt de verdachte en staat pal tegenover de openbaar aanklagers; of beter gezegd: de advocatuur zit pal naast het OM. Als ik hem vertel dat bij een Nederlandse officier van justitie waarheidsvinding het uitgangspunt vormt, fronst de Amerikaan wat, alsof hij wil zeggen 'daar heb je toch een advocaat voor?'. In een rechtszaal heeft de verdachte het Amerikaanse volk tegenover zich in de persoon van de openbaar aanklager. Als ik even later de rechtszaal betreed, zie ik twee mannen enigszins onderuitgezakt naast elkaar zitten. De New Yorkse *crime-fighters*, beiden rond de veertig, dragen een antraciet grijs pak. Bij elke vraag die Miss Cole stelt, zegt één van de openbare aanklagers vrijwel direct '*Objection*'. '*Sustained*', antwoordt de rechter keer op keer, tot ongenoegen van de raadvrouw. Ze valt even stil, werpt een korte blik op de rechter, richt zich vervolgens tot de jury en formuleert een nieuwe vraag. '*Objection*'. '*Sustained*'. Miss Cole roept een getuige op: een jonge Chinese man die één van de peperdure panden in de Upper West Side zou verhuren. De rechter zou hem later en plein public openlijk omschrijven als een mislukking, een man zonder kennis, een getuige van niks. 'Dat ziet toch iedereen?', merkt de rechter tegenover de advocate op. Miss Cole mocht blij zijn dat deze man überhaupt iets in de rechtszaal mocht zeggen. Dat was een gunst van de rechtbank. Niets

meer, niets minder. Vrijwel alle vragen die Miss Cole aan de getuige stelt worden resoluut afgewezen. Herhaaldelijk roept de rechter beide partijen naar voren. Als Miss Cole voor de zoveelste keer wordt teruggefloten, grijpt ze de microfoon van de rechter en richt ze zich geëmotioneerd tot de jury. 'Ik teken bezwaar aan tegen de beslissing dat ik mijn vragen hier niet mag stellen. Dit kan echt niet! Mijn vragen zijn wél relevant'. Het tweekoppige OM-duo blijft er rustig onder. De rechter ontnemt haar wederom het woord. De verdachte roert zich. Zijn tolk legt een hand op zijn arm. De juryleden kijken toe. De één serieus, de ander vooral genietend van het schouwspel. Het publiek in de zaal gaat er eens goed voor zitten. Aan dit juridische spektakel kan *Law & Order* amper tippen. De OM-medewerker had gelijk. In werkelijkheid gaat het er héél anders aan toe. ♦

Nabeschouwing: De vastgoedfraudezaak zou nog enkele malen voor de rechter komen. De auteur is niet bekend met de uitspraak van de rechter in deze zaak. Het is aan de lezer om te bepalen of de Verenigde Staten het beste rechtssysteem ter wereld hebben, zoals de rechter beweert.

ELEMENTAIRE DEELTJES

'MAKE AMERICA GREAT AGAIN'?

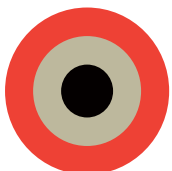
De Verenigde Staten speelden decennialang de hoofdrol op het wereldtoneel. Andere machten eisen hun rol op. Ook de nieuwe Amerikaanse president zal rekening moeten houden met het machtsverval van haar of zijn land.

ROB DE WIJK

Vlak na het einde van de Koude Oorlog berichtte de *New York Times* in maart 1992 over een geheim plan dat in het Pentagon onder leiding van onderminister van Defensie Paul D. Wolfowitz werd geschreven. Het Westen had de Koude Oorlog gewonnen. Er was een nieuwe tijd aangebroken. De Verenigde Staten waren de enig overgebleven supermacht. Dit bood ongekende mogelijkheden om de wereld naar Amerikaanse inzichten te vormen. Wolfowitz wilde een strategie van selectieve betrokkenheid bij de rest van de wereld. De Verenigde Staten zouden slechts interveniëren in die delen van de wereld waar Amerikaanse belangen werden geschaad. De strategie van selectieve betrokkenheid hield het midden tussen afzijdigheid van de internationale politiek zolang de Verenigde Staten niet werden bedreigd en de politieagent die overal ter wereld moest optreden als er Amerikaanse belangen in het geding waren of westerse waarden werden geschaad. Het lijkt erop dat Donald Trump teruggrijpt op dit neoconservatieve gedachtengoed. Maar hoe keken sinds de tijd van Wolfowitz achtereenvolgende presidenten tegen de Amerikaanse macht aan? Deze bijdrage gaat daar over.

GEHEIM PLAN

De koers van Wolfowitz was volgens uitgelekte delen van het geheime plan, de *Defense Planning Guidance* (DPG) van 1991, gericht op het voorkomen dat potentiële nieuwe rivalen zich op het wereldtoneel zouden kunnen aandienen. '*Our first objective is to prevent the re-emergence of a new rival*', schreef Wolfowitz. Een sterke tegenspeler zou de Amerikaanse vrijheid van handelen in de buitenlandse politiek aan banden leggen. Dat zou de mogelijkheden om Amerikaanse wereldwijde belangen te beschermen en waarden te bevorderen sterk beperken. De mogelijke toekomstige uitdagers van de Amerikaanse alleenheerschappij waren een uit de as van de Sovjet-Unie herrezen Rusland, een verenigd Europa en een snel groeiend China. Het plan van de onderminister beschreef dus de mogelijke verschuiving van een unipolaire naar een multipolaire wereld: een wereld met niet langer de Verenigde Staten als onbetwistbare supermacht, maar een wereld met meerdere machtscentra. De vrees van de opstellers van het document was dat in een multipolaire wereld sprake zou zijn van meer competitie, waardoor de Amerikaanse belangen in het geding zouden komen. Deze vrees is door de opkomst van China voor de volle 100 procent uitgekomen.

ELEMENTAIR - Wat elke maatschappijleerdocent hoort te weten

Deze bijdrage verschijnt in de serie *Elementaire Deeltjes*. *Elementaire Deeltjes* is een serie handzame inleidingen van € 9,95 die antwoord geeft op de vraag: 'Hoe zit dat nu eigenlijk?'

Rob de Wijk is schrijver van het elementaire deeltje 'Machtspolitiek'.

De reset van de verhouding tussen de Verenigde Staten en Rusland leidde tot niets
(foto: Pete Souza, White House)

NIEUWE WERELDRORDE

De Amerikanen zelf zagen zich niet alleen als de internationale spelbepaler, maar ook als het bakken voor internationale, dus westerse (of beter gezegd Amerikaanse) waarden. Macht en waarden waren bepalend voor de wereldorde en daarmee voor de wereldvrede. Althans, dat was de gedachte. Precies om deze reden stelde de Amerikaanse president George H.W. Bush aan de vooravond van operatie *Desert Storm* van 1991 - de militaire interventie bedoeld om de troepen van de Iraakse leider Saddam Hoessein uit het door hem bezette Koeweit te verdrijven - vast dat een *new world order* binnen handbereik was. Dat was volgens de president een wereld waarin uitgangspunten als recht en rechtvaardigheid, en de bescherming van de zwakken tegen de sterken richtinggevend zijn. Hij zag een wereld waarin de Verenigde Naties bevrijd zouden worden van de verlamdende patstelling die tijdens de Koude Oorlog was ontstaan en eindelijk konden gaan doen wat de grondleggers voor ogen hadden gehad, namelijk het creëren van een wereld van vrijheid en respect voor mensenrechten.

De in de *Defense Planning Guidance* geopperde nieuwe wereldorde was zonder twijfel visionair. De beste manier om de landen in Oost- en Midden-Europa te stabiliseren, was volgens dit geheime document om ze op te nemen in de West-Europese instituties, zoals de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en de toenmalige Europese Gemeenschap.

ONDERSTE LA

Nadat het plan was uitgelekt, ontstond een felle discussie over het hoge imperialistische en unilaterale gehalte ervan. Om de scherpe kantjes ervan af te halen werd het plan haastig herschreven om vervolgens in de onderste la te belanden. Dat

gebeurde toen president George H.W. Bush geen tweede termijn won en in 1993 door president William Jefferson (Bill) Clinton werd opgevolgd. Clinton sloeg een andere richting in. Alleen de integratie van Midden- en Oost-Europese landen in de Europese Gemeenschap en de NAVO bleef ook speerpunt van zijn beleid en dat werd door alle andere westerse landen gedeeld.

Zowel Bush als Clinton aanvaardden de these dat democratische landen onderling geen oorlog voeren en dat door opname van Midden- en Oost-Europese landen in de West-Europese instituties een zone van vrede zou ontstaan. De uitbreiding van de Europese Gemeenschap en de NAVO was ideologisch gezien een 'nooit-meer-oorlog'-project. Even zag het ernaar uit dat president Boris Jeltsin Rusland ook de NAVO in zou loodsen.

BRENGER VAN STABILITEIT

Beide presidenten gingen ervan uit dat een supermacht stabiliteit in de wereld kon brengen. Dit spoort met de gangbare theorie. Want alleen een supermacht kan andere landen regels voor hun gedrag opleggen zodat de wereldvrede wordt bevorderd. Internationale organisaties als de Verenigde Naties kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. Die organisaties worden door de hegemoniale macht, in dit geval de Verenigde Staten, echter als instrumenten gezien om stabiliteit te creëren en te bevorderen - en de eigen belangen te beschermen.

Als het zo is dat de wereldorde de mondiale machtsverdeling reflecteert dan zal die wereldorde veranderen als het Westen ten opzichte van andere landen minder machtig wordt, en als een supermacht of hegemoniale macht zo belangrijk voor de mondiale stabiliteit is dan moet verval van de Amerikaanse macht tot minder stabiliteit leiden. Voor deze veronderstellingen zijn veel bewijzen.

VERVAL

Het Amerikaanse machtsverval ten opzichte van opkomende landen als China was al vanaf het begin van de nieuwe eeuw zichtbaar, maar kwam als gevolg van de financiële crisis die in 2008 over de wereld begon te razen in een stroomversnelling. Opmerkelijk is dat vanaf dat jaar China en Rusland onmiskenbaar een assertiever buitenlandbeleid gingen voeren.

China trachtte zo nodig met militaire macht, de zeggenschap over eilanden in de Oost- en Zuid-Chinese Zeeën te krijgen en kwam op ramkoers te liggen met vrijwel alle landen rond die zeegebieden. Rusland bezette in 2008 een deel van Georgië om te beletten dat dit land NAVO-lid zou worden. In 2014 leidde de toenadering van Oekraïne tot de Europese Unie en de interne politieke instabiliteit van dat land tot een nieuwe confrontatie. Rusland bezette de Krim en steunde actief de separatisten in het oosten van het land. Dit zijn slechts enkele voorbeelden van de nieuwe assertiviteit van opkomende spelers die het directe gevolg zijn van het westerse, vooral Amerikaanse machtsverval. Als macht erodeert dan krijgen opkomende landen als China, of landen die gebruik maken van de westerse verzwakking (zoals Rusland), invloed op de mondiale spelregels en gaat het oude machtscentrum een competitie aan met het opkomende machtscentrum over opvattingen, belangen en normen.

Kortom, de Amerikaanse 'shaping power' nam af, zodat de Amerikanen andere landen en internationale organisaties minder goed tot gewenst gedrag kunnen bewegen.

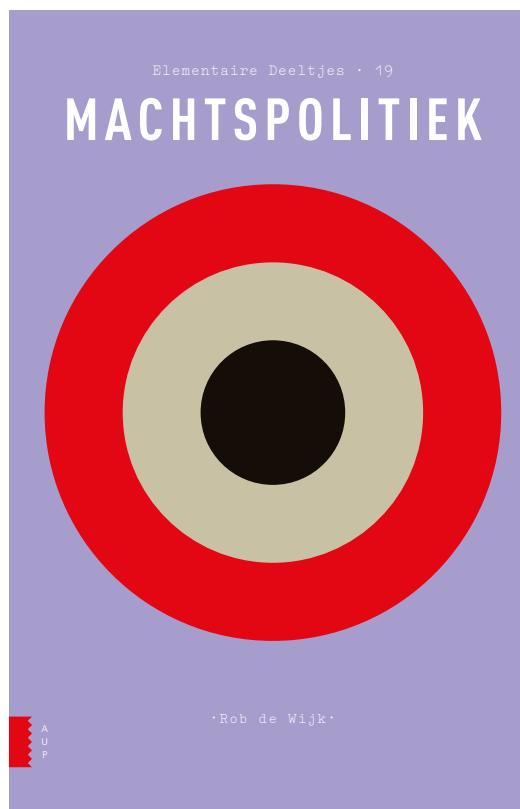
RESET

Wat betekende dit voor de presidenten na Clinton? Toen George W. Bush in 2001 president werd, omarmde hij de visie van de neocons en werden hun ideeën tot beleid verheven. Na de aanslagen van 11 september 2001 verlegde hij al snel zijn aandacht van Afghanistan naar Irak waardoor hij in een moeras van oorlogen verzeild raakte. Deze oorlogen schaadden het Amerikaanse aanzien in de wereld en droegen bij aan het Amerikaanse machtsverval. Bush was namelijk de enige president ooit die kostbare oorlogen voerde en tegelijkertijd de belastingen verlaagde. Daardoor manoeuvreerde hij zijn land in een ongunstige positie toen de financiële crisis in 2008 uitbrak. President Barack Obama was een overgangspresident. Hij realiseerde zich heel goed wat Amerikaanse machtsachteruitgang betekende. Vooral door zich tegen het beleid van zijn voorganger Bush af te zetten had hij de Nobelprijs voor de Vrede gekregen. Obama startte geen nieuwe oorlogen, maar kon ze ook niet beëindigen. Ondanks zijn verkiezingsbeloften moest hij om een grotere chaos te voorkomen Amerikaanse troepen in Afghanistan houden, en moest hij Amerikaanse troepen naar Irak terugsturen. Hij moest toekijken hoe Rusland de Krim annexeerde en separatisten in het oosten van Oekraïne steunde en zich vervolgens actief met het conflict in Syrië ging bemoeien. De reset van de verhouding met Rusland die zijn minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton in 2009 aankondigde leidde tot niets, evenals zijn poging om de verhouding met de moslimwereld te verbeteren. Dat lukte niet door zijn onmacht om het illegale krijgsgevangenenkamp Guantanamo Bay te sluiten en zijn voortdurende betrokkenheid bij de oorlogen in het Midden-Oosten en Afghanistan. Kortom, Obama moest inzien dat hij, ondanks zijn goede bedoelingen, tegen de beperkingen van de Amerikaanse 'shaping power' aanliep. Dat werd extra duidelijk toen de Chinese president Xi Jinping niet inging op zijn voorstel om met China een G2 te vormen, en zo onder meer gezamenlijk mondiale problemen aan te pakken.

NIEUWE PRESIDENT EN MACHTSVERVAL

Wie de toekomstige president van de Verenigde Staten ook wordt, hij of zij zal altijd aanlopen tegen het feit dat de Verenigde Staten zijn macht met opkomende landen als China moet delen. Als oud-minister van Buitenlandse Zaken is Hillary Clinton zich daar terdege van bewust, hoewel zij mogelijk wat assertiever zal zijn dan Obama om de resterende Amerikaanse macht effectiever in te zetten. Donald Trump voert campagne onder de leus 'Make America Great Again!'. Hij lijkt terug te willen naar de tijd van George W. Bush die door volstrekte overschatting precies het tegenovergestelde bereikte van wat hij wilde: Amerika werd niet machtiger, maar minder machtig. Trump's uitspraken lijken ook sterk op het neoconservatieve gedachtegoed uit de tijd van Wolfowitz. Kennelijk ontbreekt het hem aan voldoende historisch besef dat dit weinig goeds voor zijn land heeft opgeleverd. ♦

Rob de Wijk is directeur van het Den Haag Centrum voor Strategische Studies en is als hoogleraar verbonden aan het Centre for Global Affairs van de Universiteit Leiden. Deze bijdrage is gebaseerd op het Elementaire Deeltje Machtspolitiek (Amsterdam: AUP, 2014), waarvan een uitgebreidere, geannoteerde versie onder de zelfde titel in 2015 uitkwam.

Uitgever AUP verloot vier exemplaren van *Machtspolitiek*! Wilt u daarvoor in aanmerking komen, stuur dan een reactie naar: b.banning@maatschappijenpolitiek.nl.

VOX populi

'STEL DAT DONALD TRUMP DE NIEUWE PRESIDENT VAN DE VERENIGDE STATEN WORDT...'
LEERLINGEN EN STUDENTEN UIT VOLENDAM, HOORN EN AMSTERDAM.

DOUWE VAN DOMSELAAR

DANI (15)
VMBO-3-GTL

MOSLIMS WEG

'Wat je op het nieuws ziet, is dat hij anti-moslim is. Hij wil ze eruit zetten omdat hij ze als bedreiging voor Amerika ziet. Wat hij verder denkt, weet ik eigenlijk niet. Dit is het enige dat hij herhaalt en herhaalt en herhaalt. Hij lijkt wat dat betreft ook wel een beetje op Hitler. Hij wil moslims echt weg hebben. Het is niet realistisch. Want tegenwoordig wordt er meteen aan de bel getrokken als je zulke dingen zegt en gaat doen. Het is een beetje gek, want hij weet dat het eigenlijk niet kan. Praatjes vullen geen gaatjes!'

FABIO BLEEKER (15)
VMBO-3-GTL

BUITENLANDERS DAAR NIET BLIJ

'Met mijn vrienden samen, maken we hem steeds belachelijk om zijn opmerkingen. Dan zeggen we dingen als: 'Let's build a wall' en 'Those damned Mexicans' en maken we grappen over Chinezen die hij had kunnen maken en zo. Hier in Europa denken veel mensen dat hij de nieuwe Hitler is. Nu zegt hij rare dingen, maar straks misschien niet meer. Heel veel Amerikanen zullen niet blij met hem zijn, vooral de buitenlanders daar. Die worden niet echt blij.'

ILHAM (16)
MBO-1

BEVOLKINGSGROEPEN TEGENOVER ELKAAR

'Ik denk dat de wereld op zijn kop gaat staan. Dat is echt een groot risico. De Arabische landen gaan dat niet leuk vinden. Er zal een boycot komen van olie of op het lenen van geld en op het samenwerken. Je kan niet zeggen dat moslims niet welkom zijn en ondertussen wel de olie, het geld en de steun willen hebben. Beseft hij de gevolgen wel? Ook in Nederland heeft het gevolgen. Geert Wilders zal zich dan beter en sterker voelen. Als het in de Verenigde Staten kan, waarom dan niet in Nederland? Ook hier zullen bevolkingsgroepen nog meer tegenover elkaar komen te staan.'

KASPER (23), STUDENT
TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE

HIJ WORDT NIET GEKOZEN

'Belachelijke man! Gevaarlijk ook. Ik denk dat hij met grote zelfverzekerdheid onzin verkoopt en dat veel mensen hem geloven. Stel dat hij wordt gekozen dan gaat het snel slechter met de internationale relaties en daarmee met de economie. Die loopt vast en daar heeft de rest van de wereld ook last van. Heel veel kan hij niet waarmaken. Een muur bouwen of alle moslims het land uitsturen kan dus niet. Eerst zal er heel veel protest zijn van de helft die hem niet kiest - maar ik denk niet dat hij wordt gekozen.'

MACHTSVERHOUDINGEN IN DE WERELD

Een kritische benadering is een van de uitgangspunten van het examen.
De syllabus is een uitstekende leidraad, al geniet het zelf ook enige kritiek.

WOLTER BLANKERT

Docenten die met het nieuwe examen maatschappijwetenschappen hebben te maken, zullen de syllabus voor 2016-2017 hebben uitgespeld. De syllabuscommissie is daarna niet met pensioen gegaan, maar heeft een flink gewijzigde versie het licht doen zien: in augustus 2017 start het nieuwe programma in havo-4 (examen in mei 2019) en vwo-4 (examen in 2020). Hierin zijn kritiekpunten van buiten en voortschrijdend inzicht bij de commissie verwerkt, waardoor een (nog) beter stuk uit de bus is gekomen. De samenhang is aangescherpt en minder gelukkige formuleringen gecorrigeerd. De opzet is vanzelfsprekend gehandhaafd.

KRITISCH

Heel wat instanties lobbyen voor speciale aandacht voor de internationale dimensie binnen het onderwijs, waaronder de voorlichtingsdiensten van de Europese Unie (met tal van gratis uitgaven), de Atlantische (Onderwijs)Commissie en onderdelen van de Verenigde Naties (UNICEF en UNESCO). De Onderwijsraad doet een duit in het zakje met een recent uitgebracht advies² waarin van leerlingen vergaande competenties op internationaal terrein worden verwacht. De keuze om het hoofdconcept *verhouding voor vwo aan machtsverhoudingen in de wereld* te koppelen sluit daar goed op aan, al is die keuze van veel ouder datum. Om docenten het nodige houvast te bieden behandelt de examensyllabus ook dit onderdeel (net als de andere) tamelijk uitputtend.

Uiterst geduldig leggen de samenstellers de opzet van het examen uit: vier hoofdconcepten, elk met enkele aan de sociologie en politicologie ontleende kernconcepten. Daardoor gaat het om een gedegen en coherent stuk dat op zichzelf al het nodige inzicht in het onderwerp biedt en daarmee docenten goed de weg wijst.

Toch roept een dergelijk stuk altijd discussie op; een kritische benadering is trouwens een van de uitgangspunten van het nieuwe examen. Hieronder is gepoogd dat uitgangspunt vorm te geven, maar dat doet niets af aan de kwaliteit van het stuk als geheel; goede wijn behoeft geen krans.

EXAMENDRESSUUR

Voor alle examenonderdelen geldt dat leerlingen over vergaande vaardigheden (domein A) moeten beschikken. Heel wat docenten zullen daar zelf nog moeite mee hebben, maar die hoeven er geen examen in te doen. Ook wat de context *machtsverhoudingen in de wereld* betreft, vraagt de syllabus veel van de leerling. Dit domein C is opgedeeld in vijf subdomeinen,

waarbij de leerling zich steeds in de daarbij behorende theorievorming moet verdiepen. De een zal dit als zinvolle verrijking zien, de ander als onzinnige ballast. Aanhangers van die laatste opvatting kunnen vwo-examenklassen beter mijden, want inzicht in de filosofische basis is het centrale uitgangspunt van de nieuwe examenopzet, die bij de lancering ervan op een breed draagvlak onder docenten kon rekenen. De nadruk op die theoretische basis brengt de behoefte aan een helder onderscheid tussen havo en vwo in de praktijk. Vanuit die behoefte is ook voor verschillende contexten gekozen. Veel wezenlijker is echter het verschil in dosering van de theoretische ondergrond. De bedoeling is dat voor vwo-leerlingen de behandelde paradigma's en theorieën gesneden koek worden, waardoor ze die in diverse situaties soepel kunnen toepassen. In de praktijk vergt het waarschijnlijk veel examendressuur om een concreet verschijnsel te kunnen koppelen aan of te interpreteren vanuit een dergelijke theorie, terwijl dressuur juist botst met deze nieuwe opzet. Mogelijk getuigt deze twijfel

van een onderschatting van het leerlingenbrein. Zeker blijft het raadzaam vanaf het begin intensief met de in de syllabus behandelde theorieën te spelen, want zonder werkelijk begrip ervan komt de leerling niet ver.

WISSELWERKING HOOFDCONCEPTEN

Bij het hoofdconcept en hoofddomein *verhouding* horen zes kernconcepten: *sociale (on)gelijkheid*, *macht/gezag* en *conflict/samenwerking*. Aan elk van deze drie subdomeinen is een uitgebreide beschrijving van vooral theoretische aard gewijd. De op traditionele kennis gerichte lesstof komt pas aan bod in de daarop volgende subdomeinen *machtsverhoudingen* binnen een specifieke context en *overheidsbeleid* ten aanzien van het buitenland. Het doet een beetje wonderlijk aan dat zo zaken als Europese Unie en Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) door de Nederlandse bril worden bekeken, al maakt dat voor de inhoud weinig uit. Waarom de samenstellers ervoor hebben gekozen deze actuele onderwerpen in twee extra subdomeinen onder te brengen, in plaats van ze te gebruiken om de drie kernconcepten te concretiseren, blijft een vraag.

In subdomein 4 staan globalisering en andere veranderingen centraal. Dat verheldert de wisselwerking tussen de hoofdconcepten. *Globalisering* ressorteert als kernconcept onder *verandering*. De wisselwerking met *binding* komt minder goed uit de verf, maar men kan dit zien als uitdaging voor docent en leerling. Ondanks alle conflicten valt *binding* bij dit onderdeel immers niet weg te cijferen. Bij intensieve internationale samenwerking kunnen *verhouding* en *binding* samenvallen. Men kan de *Brexit* als een conflict uitleggen, maar ook als een gebrek aan *binding* en als een verbroken *verhouding*, als gevolg van *verandering*.

Bij zo veel aandacht voor de theorie komt een voor dit onderdeel essentieel begrippenkoppel er bekaaid vanaf: soevereiniteit/intergouvernementeel/supranationaal/federatie. Deze termen duiken momenteel voortdurend op in de media; soms juist gebruikt, vaak niet. De syllabus noemt ze herhaaldelijk (behalve federatie), maar gaat er niet echt op in. Bij de NAVO staat als

De leerling moet weten dat het vetorecht de slagkracht van de Veiligheidsraad belemmert (foto: UN Photo / Loey Felipe)

te leren feit dat het een intergouvernementele organisatie is, waardoor een vraag over het supranationale aspect wordt afgesneden. Door het machtsmonopolie van de Verenigde Staten stelt het intergouvernementele echter niets voor als het er echt om gaat spannen (zoals bij de Cubacrisis). Op de Europese instellingen en beleidsterreinen worden deze begrippen niet toegepast. Als *denkvragen* blijft daar op een examen enige ruimte voor, maar van leerlingen kan moeilijk worden gevraagd over welke zaken *Brussel* gaat en over welke de lidstaten, terwijl dit de essentie van de discussie over *verloren soevereiniteit* vormt. Dat had anders gelegen als deze begrippen het tot vierde kernconcept hadden geschopt.

WEINIG WEETJES

De laatste twee subdomeinen zijn gereserveerd voor de meer gangbare internationale zaken, al kwamen die, afgezien van ontwikkelingssamenwerking, de laatste jaren bij maatschappijleer/-wetenschappen nauwelijks aan bod. Duidelijk is dat de leerling goed op de hoogte moet zijn van het reilen en zeilen van de Europese Unie, de NAVO, de Verenigde Naties, van de ontwikkelingslanden en van het Nederlandse beleid op deze terreinen. Conform de opzet is deze stof in algemene termen geformuleerd, met weinig weetjes. Voor sommige docenten zal dat gepieker opleveren: wat valt wel onder *vanzelfsprekende* kennis buiten de syllabus en wat niet? Doorgaans wil een docent zo vrij mogelijk zijn, maar als het om examenstof gaat, wordt elk detail op prijs gesteld. De leerling moet weten dat het recht van veto de slagkracht van de Veiligheidsraad belemmert, maar hoeft hij de vijf landen met dat vetorecht echt niet te kennen, in tegenstelling tot de (achterhaalde) vijf BRICS-landen (Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika)? Bij vragen over de Europese Unie kan het lastig worden als begrippen als *Maastricht*, *Schengen* en *eurocrisis* volslagen onbekend zijn. Naar de geschiedenis van de Europese Unie kan niet worden gevraagd (goed verdedigbaar), maar geen enkel benul hebben van de reeks uitbreidingen en van de geleidelijke uitbouw van bevoegdheden is het andere uiterste.

Ook over feiten die er wel staan, valt altijd wel wat te mopperen, dat is de schoolmeester eigen. Men kan zich afvragen of de uitgebreide aandacht voor *fragiele staten* niet is doorgesloten, evenals die voor ontwikkelingstheorieën. Rusland indelen bij *opkomende* landen die vanuit een *andere culturele achtergrond* willen meepraten en de suprematie van de Verenigde Staten ter discussie stellen, gaat voorbij aan de Sovjet-Unie. Net als China met vetorecht in de Veiligheidsraad sinds 1945, terwijl China de Verenigde Staten al in 1950 in het nauw dreef. Ook voor 1990 was het non-interventieprincipe niet heilig, zeker niet in Midden-Europa, maar ook niet in Latijns-Amerika, Oost-Pakistan, Oeganda enzovoorts.

Bij dit onderwerp zullen docenten en leerlingen de actualiteit goed in de gaten moeten houden, al belooft de syllabuscommissie steeds in september met aanpassingen te komen, als daartoe aanleiding bestaat. Vooral die actualiteit draagt bij aan de aantrekkelijkheid van dit aansprekende onderwerp, waarvoor de syllabus een uitstekende leidraad biedt. ♦

Noten

1. Concept syllabus maatschappijwetenschappen, voor pilotscholen 2018-2019 en voor alle scholen 2020, mei 2015, Commissie voor examens.
2. *Internationaliseren met ambitie*, Onderwijsraad, mei 2016. Het stuk valt vrij te openen en in te zien via www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/internationaliseren-met-ambitie.

VWO-PILOT

MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

Domein C - Verhoudingen, toegepast op de context *machtsverhoudingen in de wereld*¹

COEN GELINCK & LIEKE MEIJS

Leerlingen hebben in de les al informatie gekregen over het hoofdconcept *verhouding* en de kernconcepten die daarbij centraal staan: *macht, gezag, sociale (on)gelijkheid* en *samenwerking/conflict*. Het hoofdconcept *verhouding* biedt leerlingen het gereedschap om inzicht te krijgen in 'de wijze waarop mensen zich van elkaar onderscheiden en tot elkaar verhouden en de manier waarop samenlevingen in sociale zin vormgeven aan deze verschillen. Het verwijst ook naar onderlinge betrekkingen tussen staten'. (Syllabus vwo, juni 2015).

Opdracht

Deze opdracht maken de pilotleerlingen nadat ze lessen hebben gehad over de machtsverhoudingen in de wereld en de veranderingen die daarin zijn opgetreden. Vraag 5 is een vwo-vraag omdat alleen in het vwo-examenprogramma de paradigma's voorkomen: verschillende sociaalwetenschappelijke benaderingen van waaruit naar maatschappelijke verschijnselen en ontwikkelingen kan worden gekeken.

Het lesmateriaal is ontwikkeld door de vwo-schrijfgroep (Nicolette Beijck, Lars van der Bruggen, Paul Simons en Lennart Schra) en wordt in de lessen van de pilotdocenten gebruikt. De antwoorden op deze vragen zijn te vinden op www.maatschappijenpolitiek.nl.

OPDRACHT: NOORD-KOREA: EEN ONVOORSPELBARE MACHT?²

WESTEN MOET DE GEVAARLIJKE NOORD-KOREAANSE DICTATOR SNEL VERDRIJVEN

door prof. Afshin Ellian

De Amerikaanse oud-president George W. Bush noemde ze de *As van het kwaad*: het Irak van Saddam Hussein, het communistische Noord-Korea en het Iran van de ayatollahs. Het regime van Saddam Hussein als regionale bedreiging voor vrede en veiligheid is verdwenen. De regimes van Noord-Korea en Iran zijn er nog. Beide regimes vormen een nucleaire bedreiging, de hoogste vorm van dreiging voor vrede en veiligheid. Noord-Korea bewijst de juistheid van oud-president Bush' stelling.

China, de supermacht van Azië, is bezorgd over Noord-Korea. Pyongyang wil de wereld overtuigen dat er in Azië een nucleaire oorlog - of in elk geval een zeer destructieve oorlog - dreigt. Maar China wil geen chaos. Politieke chaos en oorlog zijn niet goed voor de business in China. Maar wie wil Azië in een chaos storten? De Chinese president zegt dat er 'volstrekt geen tolerantie zal zijn voor hen die chaos bevorderen voor egoïstisch gewin'. China is de enige machtige vriend van Noord-Korea. China steunt Noord-Korea niet omdat de Chinese machthebbers zo dol op die rare Noord-Koreaanse elite zijn. Zuid-Korea is een sterke economie. De hereniging van de twee Korea's kan van een herenigd Korea een

regionale economische supermacht maken. Dat is niet in het belang van China. Daarnaast krijgt het Westen dan een nog een grotere bondgenoot in de regio, namelijk het herenigde Korea. Dit soort verklaringen gebruiken deskundigen bij het interpreteren van de Chinese politiek met betrekking tot Noord-Korea. Maar er moet geen nucleaire dreiging zijn. Daar-om raakt het geduld van China met Noord-Korea op.

Volgens de Chinese president moet de internationale gemeenschap er-voor zorgen dat 'de wereld het toneel wordt van gezamenlijke ontwikkeling en niet van vechtende gladiatoren'. Inderdaad! Maar zal de Noord-Koreaanse leider Kim Jong-un onder de indruk van zulke berispingen door China zijn?

Deskundigen adviseren de Amerikaanse regering om Noord-Korea niet te provoceren. De politiek van inkapselen en neutraliseren is na de val van de Muur als model genomen voor verontrustende conflicten overal ter wereld. Dit model wordt vooral aangehangen door de Europese elite en door een aantal Amerikanen. Het is een verkeerde manier van denken.

De bipolaire wereld van Oost en West - de Sovjet-Unie versus het Westen - was totaal anders van aard dan een multipolaire wereld

VRAAG 1: Welk element uit het hoofdconcept *verhouding* herken je in dit artikel? Licht je antwoord toe.

VRAAG 2: Machtsverhoudingen in de wereld zijn aan verandering onderhevig. Maak met behulp van het kernconcept *macht* duidelijk dat de multipolaire wereld van tegenwoordig instabieler is dan de bipolaire wereld van voor 1989. Gebruik informatie uit het artikel bij de beantwoording van deze vraag.

Bron: Tom Janssen

De auteur van het artikel heeft een bepaald oordeel over de machtspositie van Noord-Korea.

VRAAG 3: Is de tekenaar van de cartoon het eens met de schrijver? Gebruik bij je antwoord de omschrijving van het kernconcept *macht*.

Bron: Mark Fahey, Wikimedia Commons

Deze propagandatekening toont de leider van het totalitair geregeerde Noord-Korea. De leider (hier Kim il Sung, de grootvader van de huidige leider Kim Jong-un) wordt in beeld gebracht als iemand die veel steun onder de bevolking heeft.

VRAAG 4: Gebruik het kernconcept *politieke socialisatie* om duidelijk te maken, dat de Noord-Koreaanse leider daardoor meer gezag in zijn land probeert te krijgen.

Bij maatschappijwetenschappen worden vier paradigma's onderscheiden van waaruit je naar machtsverhoudingen in de wereld kunt kijken.

VRAAG 5: Welk paradigma herken je in het betoog van de auteur om het gedrag van China ten opzichte van Noord-Korea te verklaren? Licht je antwoord toe aan de hand van een citaat uit de tekst. ♦

Noten

1. Bij de havo is gekozen voor de context Maatschappelijke verschillen, zie *M&P* 2012, nr. 4, waarin ook voorbeeldsmateriaal over deze context is te vinden.
2. De eindredactie van deze opdracht is gedaan door Coen Gelinck en Lieke Meijs.

met suïcidale regimes die tot het uiterste gaan om de machtsbalans te verstoren, door continu te dreigen en te chanteren. Noord-Korea was kort na de val van de Muur minder gevaarlijk dan nu. Noord-Korea kreeg de afgelopen decennia de gelegenheid om raketten en nucleaire wapens te ontwikkelen of te kopen.

Als Noord-Korea op deze manier doorgaat, kan het Noord-Koreaanse regime over twintig jaar nog gevaarlijker zijn. Dan vormen ze wellicht niet langer alleen een regionale dreiging, maar ook een internationale. Deze angstaanjagende waarheid wordt niet erkend. Door twee decennia toe te geven aan de grillen van Noord-Koreaanse machthebbers, hebben de echte machten (nu ook China) zich door de Noord-Koreaanse regering laten gijzelen. De Noord-Koreaanse krijgsheren zien er gek uit en ze praten alsof ze gek zijn, maar in feite zijn het succesvolle krijgsheren.

Militair en diplomatiek zou het Westen strategieën moeten ontwikkelen om het Noord-Koreaanse regime te verwijderen. Noord-Korea kan veel gevaarlijker zijn dan tot op heden wordt gedacht.

(Bron: Elsevier, 8 april 2013. Dit is een ingekorte versie van het oorspronkelijke artikel)

GEVARIEERDE CONCEPT-CONTEXTVRAGEN

In het pilotexamen vwo van 2016 (1e tijdvak)¹ werden vragen over de machtsverhoudingen in de wereld gekoppeld aan de VN-vredesmissie in Mali. Dit artikel bespreekt aan de hand van die opgave een aantal verschillende typen vragen in de nieuwe pilotexamens.

COEN GELINCK & LIEKE MEIJS

Nederlandse militair die deel uitmaakt van de VN-vredesmissie in Mali, MINUSMA
(foto: Ministerie van Defensie)

Het hoofdconcept *verhouding* en de kernconcepten die daarin centraal staan worden in domein C van de vwo-syllabus gekoppeld aan de context *machtsverhoudingen in de wereld*. Van leerlingen wordt in deze examenopgave niet alleen kennis over de hoofd- en kernconcepten verwacht, maar ook kennis over de context *machtsverhoudingen in de wereld*. Daarnaast wordt in deze examenopgave extra kennis over een meer specifieke context aangeboden. In de inleiding op de opgave krijgen leerlingen meer informatie over de problemen in Mali en het doel van de VN-missie. In het bronnenboekje staan twee kaartjes waardoor leerlingen weten waar Mali ligt en wat onder de Sahelzone wordt verstaan. In de opgave moeten leerlingen hun kennis van de concepten op een bekende context (*machtsverhoudingen in de wereld*) en op een onbekende context (Mali) toepassen. De opgave bevat echter ook een vraag waarin geen *conceptkennis* wordt gevraagd.

VRAAG OVER TWEE CONTEXTEN

Bij vraag 11 moeten leerlingen argumenten geven voor de verlenging van de missie in Mali op basis van verschillende uitgangspunten van het Nederlands buitenlandbeleid. De vraag doet geen beroep op kennis van hoofd- en kernconcepten. Wel moeten leerlingen de in hun lessen opgedane kennis over de context *Machtsverhoudingen in de wereld* (de uitgangspunten van het Nederlands buitenlandbeleid) koppelen aan de context van deze examenopgave: de VN-vredesmissie in Mali. Daarnaast bevat de opgave verschillende andere soorten vragen waarin de concept-contextbenadering beter herkenbaar is. Drie voorbeelden:

1. Vraag over de specifieke context, waarbij kennis van een concept wordt verondersteld.

Vraag 13 luidt: 'Geef met behulp van de *law of anticipated reactions* een verklaring voor de beslissing van Nederland om een bijdrage aan de VN-vredesmissie in Mali te leveren. Gebruik in je antwoord een voorbeeld uit tekst 4'.

In de syllabus wordt uitgelegd dat macht ook wordt uitgeoefend als dat niet zichtbaar is in besluitvorming. Als landen een bepaalde reactie van andere landen met meer macht verwachten, zullen zij daar in hun gedrag al rekening mee houden. Die onzichtbare werking van macht kan een rol bij het Nederlandse besluit hebben gespeeld: door mee te doen aan de missie werd een te verwachten negatieve reactie van grote mogendheden voorkomen. De *law of anticipated reactions* is kritiek op de besluitvormingsmethode waarmee wetenschappers de macht van staten in kaart proberen te brengen. Het kernconcept *macht* wordt in deze vraag niet genoemd, maar leerlingen kunnen alleen het juiste antwoord geven als ze uitleggen op welke manier macht - vanuit de visie van deze wet - een rol in de Nederlandse besluitvorming over Mali kan hebben gespeeld.

2. Vraag waarin leerlingen kernconcepten van het hoofdconcept *verhouding* op een specifieke context moeten toepassen.

Bij vraag 16 moeten leerlingen de situatie in Mali en de bijdrage van Nederland aan de VN-missie in Mali beschrijven met kernconcepten van het hoofdconcept *verhouding*, zonder de kernconcepten *macht* en *sociale ongelijkheid* te gebruiken.

Uit het antwoordmodel en een aanvullende reactie van het College voor Toetsen en Examens (CvTE) na de examenbesprekingen blijkt dat leerlingen de kernconcepten *gezag*, *samenwerking* en *conflict* konden gebruiken. In het antwoord moeten de leerlingen de relevante elementen uit de omschrijving van die kernconcepten gebruiken om de situatie in Mali te beschrijven.

3. Vraag waarin leerlingen kernconcepten van andere hoofdconcepten op een specifieke context moeten toepassen.

Bij vraag 17 blijkt dat in de context Mali ook kernconcepten kunnen worden toegepast die bij het hoofdconcept *vorming en binding* horen. Leerlingen moeten beargumenteren of Mali als een natie staat kan worden beschouwd, gebruikmakend van de kernconcepten *cultuur* en *identiteit*. De kandidaten moeten al weten wat een natie staat is, omdat die kennis deel uitmaakt van de - in de syllabus beschreven - context *machtsverhoudingen in de wereld*. ♦

Noot

- http://www.cito.nl/onderwijs/voortgezet%20onderwijs/centrale_examens/schriftelijke_examens_havovwo/examens_havovwo_2016/vwo_ce_tv1

DE WERKVLOER

EN WEER IS EEN SCHOOLJAAR TEN EINDE

De laatste paar weken van het schooljaar word ik altijd door weemoed overvallen: leerlingen die nog verwoede pogingen doen om het werk af te ronden waaraan ze te laat zijn begonnen (lang leve het montessorionderwijs), leerlingen die toetsen moeten herkansen en gesprekken die ik voer met mentorleerlingen die doubleren. Aandoenlijke stress en aandoenlijk verdriet.

Aan het einde van het jaar zijn er ook altijd dramavoorstellingen bij ons op school. Ik bezocht een door havo-4-leerlingen gemaakte voorstelling: *Fokt op*. De voorstelling begon met kinderfoto's van de deelnemende leerlingen. Sommigen zijn totaal niet veranderd. *Here comes the sun* schalde uit de muziekbboxen en ik voelde meteen al een traantje in mijn ooghoek. De voorstelling ging over hoe ouders bovenop hun kinderen zitten, dan wel ze totaal geen aandacht geven, en de onbenulligheid van docenten soms. Het was raak, vooral de scène over de curling-ouders, die alle problemen voor de voeten van hun kind proberen weg te vegen. 'Laat ons toch eens op onze bek gaan!', was de duidelijke boodschap.

Ook bezocht ik de musical *Romeo en Julia*. Onze school is een cultuurprofielsschool, hetgeen zoveel wil zeggen dat kunst en cultuur een prominente plek in de school innemen. Als dat inderdaad overtuigend het geval is krijg je het predicaat *cultuurprofielsschool*, dat elke vier jaar opnieuw moet worden verdiend. Op veel cultuurprofielsscholen heb je speciale klassen met supertalenten, zoals een dansklas. Wij hebben dat niet. Dat wil zeggen dat bij ons kan iedereen in principe mee kan doen, net als bij wiskunde. Je hoeft geen supertalent te zijn. De cast van de musical was dan ook een combinatie van veelbelovende talenten en mindere goden - en daar schiet ik dan van vol. Dat die leerlingen met z'n allen zo'n mooie voorstelling maken. Meerdere jongens en meisjes mogen Romeo en Julia spelen tijdens verschillende scènes en aan het eind een zelf gespeeld en gezongen *Hallelujah* van Leonard Cohen. Snif snotter.

En dan natuurlijk de diploma-uitreiking, nog zo'n ontzettend slikmoment. Sinds een paar jaar zingen de docenten de leerlingen toe. Dit jaar op de melodie van *Kleine jongen* van Hazes. Leg die zakdoeken maar klaar.

Ze komen en gaan, de leerlingen, en wij blijven. Regelmatig kom ik oud-leerlingen tegen. Ze zijn bezig met van alles en nog wat, staan aan het begin van hun studie, carrière, relatie. En ik? Ik blijf op school en word een steeds oudere juf die zich steeds minder goed kan inleven in het leven van een puber. Of misschien ben ik daar alleen maar bang voor. Op dit moment heb ik thuis namelijk vier pubers aan de keukentafel, dus ik hoor wel eens wat. Maar als mijn eigen pubers over een paar jaar weg zijn, wat dan?

Laatst hoorde ik van iemand dat een collega ergens in Nederland had gezegd: 'Ik moet nog zeven jaar'. Alsof je in de bak zit! Zover wil ik het in elk geval niet laten komen, maar kan het anders? In gedachten laat ik mijn collega's de revue passeren. Zijn de ouderen, Montessauriërs heten die bij ons op school, minder gedreven dan mijn jongere collega's? Maken ze een meer uitgebluste indruk? Ik zou dat toch niet zo in het algemeen durven beweren. Daarmee zou ik ze echt tekort doen. Word ik zelf blij van het vooruitzicht dit werk nog zo'n twintig jaar te doen? Jaar in, jaar uit?

In de zomervakantie ga ik daar eens heel goed over nadenken, maar ook weer niet teveel natuurlijk. Het is immers vakantie. ♦

Anique ter Welle

DAT KAN BETER

Weinig is zo lastig als het maken van een goede toets. Toch ontwerpen we allemaal toetsen voor onze leerlingen en wordt het vak maatschappijwetenschappen afgesloten met een centrale toets: het Centraal Examen. Daar komen de echte professionals in beeld. Nu staan de beste stuurlui natuurlijk altijd aan wal, maar er is onzes inziens toch wel iets aan te merken op het havo-examen en het vwo-examen van dit schooljaar.

EDWIN KIP & ANIQUE TER WELLE

HAVO

Bij het havo-examen komt de vraag op wat de bedoeling van een examen is: testen of de leerling de materie snapt of dat de leerling de antwoorden goed kan reproduceren? In het examen zaten namelijk nauwelijks vragen waarbij de leerling kon laten zien dat hij de materie snapte. Het kwam vooral neer op reproduceren en of hij het juiste zinnetje in de tekst weet te vinden. Dat laatste werd getest met de simpelste vorm van leesvaardigheid: geef een citaat, gebruik gegevens uit de tekst, noem een regel enzovoort - bijna havo-leerlingen onwaardig. Het gevolg daarvan is dat leerlingen die heel hard hadden gewerkt, en die de stof eigenlijk net niet hadden doorgrond, heel goed scoorden. Leerlingen die bepaalde begrippen onvoldoende kenden en dachten met hun inzicht in de materie uit de voeten te kunnen, hadden al ras een probleem. De hogere orde vragen kwamen niet of nauwelijks aan bod. Ook waren vragen soms slecht geformuleerd en was er sprake van een kloof tussen mogelijke antwoorden en het correctiemodel.

Een voorbeeld van de boven beschreven kloof is vraag 20: *'Met welke twee onderzoeksmethoden kan een zo volledig mogelijk beeld van (jeugd)criminaliteit worden verkregen? Licht elke methode toe.'* Er worden dus twee onderzoeksmethoden gevraagd (kwalitatief en kwantitatief). In het correctievoorschrift worden twee voorbeelden van een methode (kwantitatief) gegeven. Er wordt leerlingen bovendien niet gevraagd om deze

methode toe te lichten aan de hand van het probleem (jeugd)criminaliteit. Of het voor de hand liggend is om die relatie te leggen, is niet de kwestie. De leerling wordt niet gevraagd dit te doen. Dan zou het ook fijn als dit ook als zodanig in het correctievoorschrift is terug te vinden.

Een voorbeeld van een onhelder geformuleerde vraag (komt vooral naar voren in relatie tot het correctievoorschrift) is vraag 25: *'Beargumenteer of de handelwijze van het echtpaar in tekst 8 wel of niet voldoet aan burgerlijke ongehoorzaamheid. Ga in je argumentatie uit van het doel van burgerlijke ongehoorzaamheid en van drie voorwaarden waaraan een actie van burgerlijke ongehoorzaamheid moet voldoen.'* De vraag rechtvaardigt niet het uitgebreide en complexe antwoord uit het correctievoorschrift. Leerlingen moesten zowel de handelwijze als de drie voorwaarden helemaal uitsplitsen, dus zouden de onderdelen in de vraag ook veel explicieter moeten worden gemaakt. Ten slotte vraag 11 uit het havo-examen, waar leerlingen werd gevraagd de betrouwbaarheid van een patiëntenfolder te vergelijken met de betrouwbaarheid van medisch nieuws op internet. Het correctievoorschrift is veel te idealistisch over hoe een patiëntenfolder wordt opgesteld. In de praktijk spelen hier grote commerciële belangen een rol. Dit leidde ertoe dat leerlingen die het ontstaan van een patiëntenfolder anders beschreven (maar zeker conform de niet meegenomen werkelijkheid in het correctievoorschrift), puntenaftrek zouden moeten krijgen.

VWO

De kritiek op het vwo-examen gaat vooral over het gebrek aan houvast dat het correctievoorschrift biedt. Een sprekend voorbeeld hiervan is het antwoord uit het correctievoorschrift bij vraag 8: *'Leg aan de hand van een van de zes genoemde variabelen uit dat weging noodzakelijk is.'* Een van de variabelen konden de leerlingen eenvoudig uit de tekst halen, maar dan:

'Het onderzoek wil iets onderzoeken van "de Nederlanders". Als bijvoorbeeld jongere mensen over het algemeen minder gevaar zien dan oudere mensen, dan kom je op basis van de steekproef tot heel andere conclusies als er vooral jongeren in de steekproef zitten in vergelijking met een steekproef die vooral uit ouderen bestaat. In beide gevallen zal de uitkomst ook afwijken van wat "de Nederlanders" vinden. De verhouding jongeren en ouderen in de steekproef moet daarom worden gewogen om zo de uitkomst van het onderzoek te kunnen generaliseren voor "de Nederlanders".'

Voor dit hele antwoord konden leerlingen twee punten verdienen. Betekent dit één punt voor het enkel noemen van een variabele? Of moet je de variabele al gebruiken in je argumentatie waarom weging noodzakelijk is om het eerste punt te bemachtigen? En dan het tweede punt? Moet uit het antwoord van de leerling blijken dat hij weet wat weging is? Ja, is de uitkomst van de NVLM-examenbespreking ('Weging uitleggen hoeft niet, begrip

Het dilemma van collectieve actie bij het vluchtelingenprobleem. Syrische vluchtelingen worden opgevangen bij het Griekse Lesbos (foto: Wikimedia Commons)

van de leerling moet duidelijk blijken'). Blijkt uit het antwoord van het correctievoorschrift enig begrip? Wij denken van niet. Men zou kunnen denken dat het antwoord impliceert dat men er van te voren voor moet zorgen dat er naar rato bepaalde groepen in de steekproef zitten. Veel leerlingen schreven dit op. Dat is geen weging, maar heeft alles te maken met het van te voren creëren van een representatieve steekproef. Het staat er weliswaar niet, maar er blijkt ook nergens uit dit antwoord dat men weet wat weging is. Dat was zo bij veel leerlingen. Is een dergelijk antwoord dan beter dan het antwoord van een leerling dat met dezelfde argumentatie (representativiteit) een antwoord begint met het daadwerkelijk noemen van een representatieve steekproef? Dergelijke verwarring is volgens ons eenvoudig te voorkomen door wel naar een definitie van weging te vragen. Daar kunnen leerlingen het eerste punt verdienen. Vervolgens leggen ze aan de hand van een variabele uit waarom dat in dit geval wenselijk is (het tweede te behalen punt).

Een ander voorbeeld is vraag 25: 'Leg uit dat bij het vluchtelingenprobleem het dilemma van collectieve actie een rol speelt'. Het correctievoorschrift luidt:

'Eerzijds voelen landen zich verplicht om bij het vluchtelingenprobleem te helpen, anderzijds vrezen landen dat ze een onevenredig groot deel van de vluchtelingen krijgen als ze zich actief opstellen. Daarom stellen veel landen zich passief op en wachten ze op elkaar'. Voor dit antwoord konden leerlingen twee punten verdienen. Onduidelijk is hoe die twee punten over het antwoord worden verdeeld. Ook zou men verwachten dat leerlingen iets moeten schrijven over het afwegen van het korte termijn nationale belang (niet teveel vluchtelingen) en het lange termijn collectieve belang (oplossen vluchtelingenprobleem) om punten te behalen, maar dat hoeft volgens het correctievoorschrift eigenlijk niet.

OOORDEEL

Concluderend volgen drie tips voor de examenmakers:

- Zorg ervoor dat vragen glashelder zijn, zodat leerlingen geen punten laten liggen omdat uit de vraag onvoldoende duidelijk wordt wat er van de leerlingen wordt verwacht. Als men wil dat leerlingen blijf geven van begrip vraag dan eerst een omschrijving.
- Zorg ervoor dat er geen kloof is tus-

sen mogelijke antwoorden op de vragen en het correctiemodel.

- Maak een correctievoorschrift dat veel meer houvast biedt aan correctoren. Geef duidelijk aan wat een leerling voor een punt moet hebben opgeschreven en wat ze moeten opschrijven om een tweede punt te verdienen. Een alinea lang een uitgeschreven antwoord in het correctievoorschrift leidt tot meer onduidelijkheid dan dat het verheldering brengt.

Wij hopen dat onze opmerkingen worden meegenomen in de evaluatie van de examens van dit jaar en dat dit volgend jaar leidt tot flinke afname van de eindeloos lange interpretatiediscussies tussen correctoren en verschillen in punten-toekenning aan leerlingen. Met name dat laatste was in onze ogen een onwenselijk gevolg van de manier waarop sommige examenvragen waren geformuleerd en de onduidelijkheid hier en daar van het correctievoorschrift. ♦

Edwin Kip (havo-examen) is verbonden aan het Veenlandencollege in Mijdrecht. Anique ter Welle (vwo-examen) is docent aan het Montessori Lyceum in Amsterdam.

GELIJKE MOGELIJKHEDEN OM BURGERSCHAP TE ONTWIKKELEN?

Na jaren waarin de rol van onderwijs bij de maatschappelijke vorming van leerlingen minder aandacht heeft gekregen, wordt op dit moment door velen aangegeven dat de school erg belangrijk is bij de burgerschapsvorming van leerlingen. Vaak wordt naar docenten maatschappijleer gewezen. Tegelijkertijd is het wel de vraag wat er op scholen eigenlijk allemaal met burgerschap gebeurt en welke kansen leerlingen hebben om hun democratisch burgerschap te ontwikkelen.

HESSEL NIEUWELINK

Voor mijn promotieonderzoek naar denkbeelden van jongeren over democratie is onder meer gekeken naar de ervaringen van leerlingen in het vmbo en het vwo (tweede en vierde klas) met democratisch burgerschap, op school, thuis, in verenigingen en met vrienden (zie voor andere artikelen: *M&P*, 2016, nr. 3 en 4). Hierbij is gekozen voor de vergelijking vanwege discussies over de rol van opleiding bij de burgerschapshoudingen van mensen. Ik richtte mij op drie aspecten van democratisch burgerschap: aanleren van maatschappelijke betrokkenheid, voeren van discussies en leren over democratische besluitvorming.

ERVARINGEN THUIS

Thuis praten en discussiëren jongeren uit het vwo veel en vaak, terwijl jongeren uit het vmbo veel minder met hun ouders meningen uitwisselen. Vwo'ers praten regelmatig met hun ouders over alledaagse onderwerpen en dat loopt vaak uit op een discussie. Een vwo'er geeft aan: 'Het is geen verhit debat, maar we hebben allemaal onze meningen en die delen we... Deze discussies gaan dan over kleine dingen zoals wie de afwas gaat doen'. De vmbo'ers gaven vaker aan dat zij niet veel met hun ouders discussiëren. Echte meningsverschillen hebben zij niet veel, zoals een van de

leerlingen verwoordt: 'Soms praten we over een voetbalwedstrijd die we hebben gezien. Was het een goede of een slechte wedstrijd? Dat is het dan wel zo'n beetje. We praten gewoon niet zoveel'.

Ook over maatschappelijke en politieke onderwerpen bestaan er verschillen tussen jongeren van beide onderwijstypen. De jongeren in het vwo gaven aan dat zij regelmatig met hun ouders over actuele kwesties praten. Het *Journal* staat vaak aan en zij spreken over wat er in de krant staat. De jongeren weten vaak wat hun ouders stemmen en praten daar ook (veelal kort) over. Enkele van de jongeren gaan ook met hun ouders in discussie over waarop zij stemmen of geven advies. Bij de vmbo'ers bestaat een ander beeld. Deze jongeren spreken veel minder over het nieuws. Zij kijken niet vaak samen naar het *Journal* en bespreken niet wat er in de krant staat. Zij weten minder goed of en waarop hun ouders stemmen.

VRIENDEN EN VERENIGINGEN

In de contacten met vrienden zijn er vergelijkbare verschillen. De vwo'ers zijn gewend om met elkaar over dagelijkse bezigheden te discussiëren, zoals gezamenlijke activiteiten of vakantiebestemmingen. Zij geven dan uitgebreid hun mening en proberen samen een oplossing te vinden. De vmbo'ers gaven aan dat zij wel veel praten maar dan niet echt bezig zijn met de uitwisseling van verschillende

standpunten. Meestal zijn zij het eens en als er al verschillende meningen zijn dan gaan zij daar niet uitgebreid op in.

In verenigingen, zoals sportverenigingen, muziekverenigingen en jeugdtheaters, hebben jongeren vergelijkbare ervaringen: er bestaat weinig ruimte om te discussiëren of gezamenlijk besluiten te nemen. Zij zijn daar met een bepaald doel en hebben veelal vergelijkbare wensen: een partijtje spelen vinden zij meestal allemaal het leukste.

BUITEN DE LES

Op school kunnen leerlingen ervaringen met burgerschap opdoen in activiteiten buiten de les. In potentie kunnen de leerlingenraad en debatclubs een belangrijke rol vervullen. Geïnterviewde jongeren die in dergelijke organen participeerden waren er ook erg positief over, maar slechts een kleine groep jongeren was actief en de andere jongeren hadden er weinig voorstelling van.

Ten tijde van de interviews was de maatschappelijke stage nog verplicht. Hoewel alle jongeren stage hadden gelopen, hebben zij weinig mogelijkheden gehad om hun democratisch burgerschap te ontwikkelen. De jongeren hadden weinig ruimte voor initiatief, zagen slechts in beperkte mate de bredere maatschappelijke functie van de stage die zij liepen en hadden het gevoel dat zij hun tijd hadden verdaan. Deze stages leken

dus ook niet een substantiële bijdrage aan hun democratisch burgerschap te leveren en dat gold voor de jongeren binnen beide onderwijstypen op een vergelijkbare manier.

IN DE KLAS

De ervaringen van jongeren binnen de klas verschilden echter substantieel, met name in de vierde klas. De jongeren in het vwo gaven aan dat zij in de klas regelmatig discussies over alledaagse kwesties hebben en docenten hen ook aanmoedigen met elkaar in gesprek te gaan: 'We wilden een les verplaatsen, maar de leerlingen met Latijn en Grieks wilden de les niet verplaatsen en wij vroegen naar de reden. Ze legden uit dat zij dan met hun pauze niet goed uitkwamen... De leraar zegt dan dat wij naar elkaars standpunt moeten luisteren.' De discussies lijken goed geordend te verlopen.

De vmbo'ers lieten een ander beeld zien. Zij meenden dat zij zelden discussies hadden. Een leerling verwoorde het trefwoord: 'In de les is het meestal "Open je boek en ga aan het werk"'. Wanneer zij wel discussies hebben, verlopen die in de ogen van deze leerlingen niet zo geordend. Er wordt vooral naar de leerlingen 'met een grote mond' geluisterd, andere leerlingen komen niet echt aan bod.

VWO: VEEL POLITIEK

Vergelijkbare beelden kwamen naar voren rondom lessen over maatschappelijke en politieke kwesties. De jongeren in het vwo gaven aan dat zij regelmatig over deze onderwerpen spraken - met name in de vierde klas. Bij vakken als geschiedenis, levensbeschouwing en maatschappijleer krijgen leerlingen regelmatig de gelegenheid om over dit soort onderwerpen te spreken. Leerlingen op een gereformeerde school gaven bijvoorbeeld aan dat zij bij maatschappijleer over euthanasie spraken: 'Dan vroeg de leraar: "Wat vind je van euthanasie?". Iedereen kan dan zijn mening geven en dan praten we over dilemma's als "Wat zou je doen als je een dokter bent en iemand vraagt om euthanasie?" en "Wat als er een nieuw medicijn is dat vijf mensenlevens kan redden ten koste van één gezond persoon. Wat zou je dan doen?"'.

De tweede ronde van de interviews volgde enkele maanden na de parlementsverkiezingen van 2012. De vwo'ers gaven aan dat zij (redelijk) uitgebreid over deze verkiezingen hebben gesproken, filmpjes er over hebben bekeken en over hun keuze voor een partij spraken en hoe ze de uitslag kunnen interpreteren. Een

Jongeren ervaren de democratie op het Binnenhof
 (foto: Bart van Vliet)

van de jongeren gaf bijvoorbeeld aan: 'De leraar vroeg ons of we de debatten hadden gezien en wat wij van de strategie van de politici vonden. We hebben samen fragmenten van Geert Wilders bekeken omdat mijn leraar hem een briljante debater vindt. Ook hebben we de uitkomst van de verkiezingen besproken en dat het opvallend is dat mensen ofwel PvdA ofwel VVD stemden en nu samen in een coalitie komen'.

VMBO: WEINIG POLITIEK

In het perspectief van de vmbo-leerlingen was de situatie bij hen anders. Zij meenden dat zij het in de klas amper over maatschappelijke of politieke vraagstukken hebben gehad. Soms werd er kort naar het nieuws verwezen, maar het leidde niet tot substantiële gesprekken: 'We hadden het wel een keer over het nieuws, maar waar het over ging weet ik niet meer. Bij economie hadden we het een keer over de crisis. De docent vertelde dat er een economische crisis is. Dat was het eigenlijk'. Deze jongeren gaven aan dat zij niet over de parlementsverkiezingen van 2012 hebben gesproken. Een jongere gaf daar een belangrijke verklaring voor: 'Nu spreken we niet over politiek. Dat gebeurde vorig jaar wel bij maatschappijleer, maar dat hebben we nu niet meer. We spraken ook niet over de verkiezingen, helemaal niet'. Omdat deze leerlingen geen maatschappijleer in de vierde klas hadden, werd er niet meer over maatschappelijke en politieke kwesties gesproken en bleven ook de verkiezingen onbesproken.

GEMISTE KANS

De uitkomsten van dit onderzoek zijn een aanwijzing dat scholen eerder re-producerend dan compenserend voor bestaande sociale verschillen zijn. Leerlingen in het vwo doen zowel thuis, met vrienden als op school meer ervaringen met burgerschap op dan hun medeleerlingen in het vmbo. Typerend voor dit verschil zijn hun ervaringen met praten over de landelijke verkiezingen. Dat jongeren in het vmbo niet over verkiezingen spraken is een gemiste kans omdat zij in de vierde klas op een leeftijd zijn waarop zij langzaam met de (politieke) wereld kennismaken en zij hun politieke en democratische houdingen ontwikkelen. Hier wringt het dat maatschappijleer een zeer beperkte rol in het curriculum heeft. Tegelijkertijd zouden juist deze docenten de ruimte moeten nemen om ook in klassen waaraan zij geen les geven activiteiten rondom zulke belangrijke democratische gebeurtenissen te ontwikkelen. Dat dit op deze scholen niet leek te gebeuren is toch ook een gemiste kans. ♦

Hessel Nieuwelink werkt als docent-onderzoeker bij de lerarenopleiding maatschappijleer en het Kenniscentrum voor Onderwijs en Opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam en is oud-redacteur van M&P. Voor opmerkingen en/of informatie kunt u de auteur bereiken via h.nieuwelink@hva.nl.

INTERACTIEVE TENTOONSTELLING IN HET HUMANITY HOUSE

VAN FERME UITSPRAKEN NAAR INTIEME GESPREKKEN

Voor leerlingen zijn machtsverhoudingen in de wereld een ver-van-hun-bedshow. Vluchtelingenstromen zijn dat niet. Hoe laat je leerlingen hierover na- en meedenken? In de nieuwe tentoonstelling *De Asielzoekmachine* brengt Humanity House inhoud en discussie samen.

IVO PERTIJS

Wat gaat er goed en wat gaat er minder goed in de Nederlandse asielprocedure? Wat zijn de belangen van iemand die in de opvang van asielzoekers werkt ten opzichte van een organisatie die uitgeprocedeerde vreemdelingen helpt vertrekken? Deze ogenschijnlijk lastige vragen moeten door leerlingen in kleine groepen en per onderdeel van de asielprocedure worden beantwoord. 'Ons deel ging over wat er gebeurt met asielzoekers die geslaagd door het proces zijn gegaan', zegt de Brabantse vwo-4-leerling Zoë. 'Wat voor woning kregen ze aangeboden, hoe werkt het met (inburgerings-)cursussen en opleidingen, wat zijn de werkmogelijkheden, enzovoorts. Doordat elk groepje een ander onderwerp kreeg en we onze bevindingen aan elkaar moesten presenteren, wisten we hoe in Nederland het aanvragen van asiel in elkaar steekt.'

VERSCHILLEN

Humanity House biedt het programma alleen voor de bovenbouwklassen van het voortgezet onderwijs en het mbo aan. 'Wij merken dat leerlingen die hier binnenkomen in het begin vaak een grote mond hebben, maar dat ze na afloop echt anders over thema's - en vooral andere mensen - spreken', stelt Jolijn Fortmann van Humanity House. 'Leerlingen beleven bij ons van heel dichtbij hoe het voelt om iets door te maken en worden daarvoor bijna gedwongen om zich in anderen te verplaatsen. In plaats van verhitte gemoederen zien we na afloop vooral mooie, intieme gesprekken tussen leerlingen'. Opvallend zijn de regionale verschillen. Fortmann: 'Kinderen uit grotere steden hebben niet direct een heel sterke mening, zelfs als ze in hun omgeving

vluchtelingen kennen. Onze analyse zou zijn dat ze in een vrij multiculturele omgeving opgroeien en het niet zo spannend vinden dat daar eventueel meer asielzoekers bij komen. Bovendien merk je in grotere steden überhaupt niet dat er sprake van een grotere instroom aan vluchtelingen is dan normaal'. Klassen van buiten de Randstad zijn daar volgens Fortmann wat minder passief in: 'Ze weten vaak wat er speelt, komen met cijfers en hebben meningen. Misschien omdat ze in gemeenten wonen waar het effect meer wordt gevoeld of omdat het voor hen wat meer tot de verbeelding spreekt'.

GEWONE MENSEN

Leerlingen hoeven zich niet in taai documenten of complexe regels te verdiepen. Via tentoongestelde kunstwerken, audiovisueel bronmateriaal en praktische opdrachten nemen ze de asielprocedure op een speelse en tegelijkertijd doeltreffende manier door. De vragen die Zoë en haar groepsgenoten moesten beantwoorden zetten haar aan het denken. 'Deze vragen waren aan een foto, gedicht of een ander kunstwerk gekoppeld. Ik maak hieruit op dat het voor asielzoekers in Nederland erg goed is geregeld. Ik denk alleen dat asielzoekers sneller door het proces heen moeten kunnen, zodat ze eerder kunnen gaan studeren of werken', aldus Zoë. Ook haar klasgenoot Lucy vond het goed om via visualisaties meer over de asielprocedure te leren: 'Natuurlijk weet je dat vluchtelingen ook gewoon mensen zijn, maar door simpele dingen zoals foto's voelt het toch alsof je wat dichterbij de mensen staat'. Eén van de doelen van Humanity House is om leerlingen kritisch na te laten denken en uiteindelijk met aanbevelingen te komen. 'Dat is wat het zo leuk maakte, omdat je dan niet een uur naar één of ander verhaal hoeft te luisteren', concludeert Romy. Onderdelen van de tentoonstelling kunnen docenten volgens Fortmann zo in hun eigen lessen verwerken. 'Problemen rond het asielvraagstuk zijn erg complex. Een oppervlakkige mening is zo gevormd. Door leerlingen zelf in de schoenen te laten stappen van volwassenen die deze problemen moeten oplossen, realiseren ze zich vaak pas hoe moeilijk het is om tot goede oplossingen te komen', zegt Fortmann. 'Onze *Muur van aanbevelingen* met tips, die dan weer onderling worden gedeeld en besproken, is in de klas natuurlijk ook op andere thema's los te laten. Op eigen kracht komen leerlingen heel ver'. ♦

Muur van aanbevelingen
(foto: Humanity House)

UITWISSELING VAN VERNIEUWENDE LESIDEEËN VOORZIET IN EEN BEHOEFTE

WAT EEN GEWELDIG IDEE!

In een grijs verleden organiseerde de NVLM regiodagen voor docenten om ideeën uit te wisselen. Toen was het vak nog in nevelen gehuld en die bijeenkomsten droegen eraan bij dat te verhelpen. Dat is niet meer nodig, maar op een beperkte oproep via de sociale media voor een bijeenkomst in Utrecht om lesideeën uit te wisselen meldden zich 26 liefhebbers.

WOLTER BLANKERT

Martijn Plomp (links)

MITRAILLEUR

Heel anders was de aanpak van Martijn Plomp, docent aan een vmbo in Barendrecht. Een zij-instromer, die als militair in Afghanistan diende, waar hij vocht en als instructeur optrad.

Plomp: 'Ook militairen hebben theorie nodig, maar ze worden pas goed wakker als je demonstreert hoe je met een mitrailleur moet omgaan. In het leger merkte ik dat ik iets goed kon overbrengen en nadat ik was afgezwaaid ben ik daarom naar de lerarenopleiding gegaan. Bij mijn lessen wil ik zo praktisch mogelijk werken, met maximale betrokkenheid van leerlingen. Daarom bereid ik een pakkende lesopening voor, waarna mijn leerlingen zelf aan de slag gaan, met hun tablet of iPhone als hulpmiddel. Ik laat ze niet surfen. Voor elke les ontwikkel ik gericht materiaal in een gesloten omgeving zonder afleiding, met veel zelf ontwikkelde animatie. Een werkelijk ideaal programma biedt die mogelijkheid, maar het vergt ook creativiteit van mijn kant. Iedereen kan dat op zijn eigen manier invullen. Wie inspiratie wil opdoen kan mijn website www.mijn-maatschappij.nl gebruiken.' Is dat niet een beetje dom, een mogelijke inkomstenbron prijsgeven? Plomp: 'Zo ver denk ik nog niet en mocht dat ooit zo zijn, dan geeft het toch een kick dat mijn materiaal in de smaak valt.'

DEBATTEREN

De speciale aandacht voor deze aanpak doet niets af aan de aansprekende lesideeën van de andere deelnemers, waarvoor niet eenvoudig naar een website kan worden verwezen. Mogelijk volgt in een komende *M&P* meer. Websites geven wel voldoende informatie over de activiteiten van twee vertegenwoordigers van debatorganisaties die het debatteren door leerlingen, ook in internationaal verband, tot een kunst hebben verheven. Scholen kunnen zich daarvoor aanmelden bij: www.debatstelling.nl of www.beinnovated.nl.

Dankzij de aanwezigheid van twee docenten van pilotscholen bood deze dag ook gelegenheid om over het nieuwe examen maatschappijwetenschappen met de concept-contextbenadering van gedachten te wisselen. De nieuwe opzet sprake de aanwezigen aan, waarbij wel werd opgemerkt dat de theoretische uitgangspunten er bij het vwo gemakkelijker ingaan dan op de havo.

De volgende bijeenkomst vindt plaats op 1 oktober, weer in Utrecht. In principe is iedereen, na inschrijving, welkom. ♦

Informatie over en inschrijving voor het netwerk voor innovatieve docenten maatschappijleer:
daanvanderhoek@hotmail.com of www.daanvanderhoek.nl.

Het Netwerk voor innovatieve docenten maatschappijleer is een initiatief *vanuit de basis*, van twee *gewone* docenten, Michel Botman en Daan van der Hoek. De bijeenkomst vond plaats in Utrecht, op een vrije zaterdag, waarbij iedereen tien euro bijdroeg voor de zaalhuur. Afstand speelde geen rol, zo waren er leerkrachten uit Friesland, Noord-Brabant en Zeeland. Waar hunkerden zij naar? In de eerste plaats naar aansprekende lesideeën. Een methode biedt een basis, maar is onvoldoende om leerlingen echt te raken. Het ging om docenten die alles uit de kast willen halen om leerlingen te boeien en daarvoor graag hun licht bij collega's willen opsteken. In principe ging het om vernieuwend onderwijs - mede met het oog op de plannen voor 2032 - maar een aansprekende aanpak hoeft niet altijd hemelbestormend te zijn. De vraag was steeds: wat werkt en waarom werkt dat beter dan een meer conventionele aanpak?

Wat vernieuwing betreft zijn leraren die lessen via ICT ontwikkelen in het voordeel, dat is immers per definitie vernieuwend. Dat ICT weinig vooruitgang oplevert als het een klassieke methode via het beeldscherm betreft, daar was iedereen het over eens.

RECENSIES

STRUINEN

In aanloop naar de presidentsverkiezingen komen uiteenlopende onderwerpen aan de orde. Het boek *Amerika* is daarbij een uitstekend naslagwerk.

Laat u zich vooral niet afschrikken door de omvang van het boek: 528 pagina's. In *Amerika, de droom op drift* schrijft hoofdredacteur van het Vlaamse journaal Björn Soenens in korte en zeer leesbare teksten over het hedendaagse Amerika. Je kunt het boek op een willekeurige pagina open slaan en over de verschillen tussen de diverse staten of over Amerikaanse dromers lezen. Wie dit te chaotisch vindt, kan de thematische delen aanhouden: van *Black lives matter, Amerika en de wereld na 9/11 tot Amerika gefileerd*. Hoewel het een grondige herbewerking en uitbreiding van een eerder verschenen boek van Soenens is - waarbij een auteur het risico loopt gedateerde informatie in een nieuwe editie achter te laten - is deze uitgave bijzonder actueel. Dat komt enerzijds omdat bepaalde thema's tijdloos zijn, zoals het debat over wapenbezit, maar het heeft anderzijds ook met het inschattingvermogen van de auteur te maken. Door het gevallen rolmodel Bill Cosby in het deel over 'de zwarte bladzijden van Amerika' te verwerken sluit Soenens niet alleen aan op de actualiteit, maar legt hij ook de complexiteit van het vraagstuk bloot. Ooit zei de acteur: 'Je bent toch allang geen slaaf meer, neem nu toch je lot in eigen handen...'. Niemand die Cosby, de held van weleer, nu nog zal citeren. Soenens switcht van de problemen binnen de zwarte gemeenschap naar het leven op de pof, van het Amerikaanse drugsbeleid naar de machtige lobbyisten in Washington D.C.. Voor ieder wat wils. Het is typisch zo'n boek waar je voorbeelden uit haalt die je in de les kunt gebruiken. Wist je dat... Voorbeelden waar leerlingen van smullen, maar die wel binnen een bepaalde context worden geplaatst zodat de docent ze vrij eenvoudig aan de lesstof kan koppelen. IP

Björn Soenens, *AMERIKA*, Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2016, 528 bladzijden

VERKIEZINGEN!

Hoe win je in de Verenigde Staten verkiezingen? Een handboek biedt de lezer een kijkje achter de schermen.

Nederlandse verkiezingscampagnes duren niet alleen relatief kort, maar zijn ook redelijk overzichtelijk; of het nu gaat om het werven van donateurs of het in kaart brengen van potentiële kiezers. Partijen leunen sterk op vrijwilligers van lokale afdelingen die - bij voorkeur in het weekend - in hun gemeente of stadsdeel folderen en ballonnen aan voorbijgangers uitdelen. Hoe anders gaat het eraan toe in de Verenigde Staten. Het boek *Winning Elections in the 21st Century* leest als een gedetailleerde instructie voor campagnemanagers. Zo is halverwege te lezen: 'It is important that high school students, and even young college students, are trained properly. In the bad old days, often party workers would send teenagers out to pull up the opponent's yard signs or commit other acts of vandalism. Wel is het raadzaam om studenten in te schakelen: 'Students often work more hours with more energy and enthusiasm than other volunteers'. Voor het voeren van telefoongesprekken (in Nederland ongewoon) is er een standaardscript en ook voor het canvassen staat er een instructielijstje in het boek. Niets mag aan het toeval worden overgelaten. Hoofdstuk 6 heet ongenueerd 'Winning the Traditional Media War' en bevat een strategie voor de wijze waarop een campagneteam de (lokale) media kan bespelen. Het is buitengewoon fascinerend om te lezen welke mechanismen achter Amerikaanse verkiezingscampagnes schuilgaan. Het verklaart ook de kritiek op de campagne van presidentskandidaat Donald Trump die vooralsnog grotendeels op zijn persoonlijke mediaoptredens teert, inclusief de dagelijkse tweets. Laat hij met deze onconventionele campagne niet teveel stemmen liggen? Het Clinton-team, dat overall actief is en een geoliede machine lijkt, volgt met argusogen de campagne van de concurrent uit New York. Of hij het redt zonder de instructies uit *Winning Elections in the 21st Century* zal de tijd uitwijzen. IP

Dick Simpson en Betty O'Shaughnessy, *WINNING ELECTIONS IN THE 21ST CENTURY*, 2016, University Press of Kansas, Lawrence, KS, 2016, 241 bladzijden

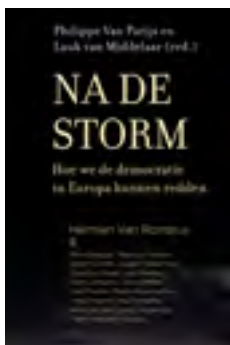

5-4

Een boekje voor jongeren over uitspraken van het Amerikaanse Hooggerechtshof. Geloof het of niet: het is een aanrader!

Na het overlijden van rechter Antonin Scalia barstte de strijd om zijn opvolger los. Welk kamp zou de meerderheid krijgen? Beslissingen van het Hooggerechtshof hebben soms verstrekkende gevolgen. Het eerste deel van *Every Vote Matters* gaat over verkiezingen. De auteurs beperken zich niet alleen tot formele procedures, maar plaatsen deze in een historische context en maken daarbij gebruik van concrete voorbeelden. Onder het kopje 'Talk, Think and Take Action' wordt de jonge lezer aangemoedigd om iets met de opgedane kennis te doen. In het boek komt dit kopje voortdurend terug. In het tweede deel staan de 5-4-zaken centraal. Wie dit deel leest, begrijpt waarom zowel de Republikeinen als de Democraten de opvolger van Scalia willen benoemen. Concrete zaken vormen de uitgangspunten in dit deel van het boek. In 2012 zaten er in de Verenigde Staten circa 2.500 mensen een levenslange gevangenisstraf uit zonder recht op vervroegde vrijlating voor een delict dat zij voor hun achttiende hadden gepleegd. Het Hooggerechtshof boog zich over enkele zaken en besliste uiteindelijk in het voordeel van de gedetineerden. In een andere zaak kwam het Hooggerechtshof tot de conclusie dat de doodstraf voor minderjarigen ongrondwettelijk was. Het boekje beperkt zich niet alleen tot strafzaken. Zo komt de vrijheid van meningsuiting van studenten aan de orde, wordt er ingegaan op homorechten, gaat het over censuur in een schoolkrant en is er aandacht voor het gebruik van fysiek geweld van ouders/docenten tegen hun kinderen/leerlingen. 'The cases in this book exemplify the power of one person to act and thereby influence over 300 million Americans. The same can be said about participating in elections. Every vote matters if our nation is to remain a democracy with liberty and justice for all', concluderen de auteurs. IP

Tom Jacobs en Natalie Jacobs, *EVERY VOTE MATTERS*, Free Spirit Publishing, Minneapolis, MN, 2016, 216 bladzijden

ONRUSTIG VAARWATER

EU-kenners uiten hun twijfels over de veerkracht van de Europese Unie.

Hoewel de titel suggereert dat Europa, na de eurocrisis, inmiddels weer in rustig vaarwater is beland, blijkt uit de vijftien bijdragen aan *Na de storm* dat geen van de schrijvers verwacht dat dit het geval is. Sterker nog, hun bijdragen laten bezorgdheid zien over de stevigheid en dus de toekomst van de Europese Unie. Het boek begint met inleidende bespiegelingen van Herman Van Rompuy. Tijdens zijn voorzitterschap van de Europese Raad kwamen deskundigen samen om vanuit verschillende disciplines en invalshoeken van gedachten te wisselen over de kracht en zwakte van het Europese project. Een aantal van hen heeft in dit boek zijn gedachten van toen op papier gezet. Het boek gaat in wezen over de vraag of en hoe de afbrokkelende steun voor het Europese project is terug te winnen. Waardoor wordt, volgens de schrijvers, die afbrokkelende steun veroorzaakt? Allereerst omdat politici en burgers Europa tegenwoordig niet meer als vredesproject zien. 'Nooit meer oorlog', lijkt een holle frase te zijn geworden, die zijn betekenis heeft verloren. Door de Europese Unie als een zuiver economisch project te benaderen dat voor toenemende welvaart zorgt, ligt permanent het risico op de loer dat het bestaansrecht van Europa ter discussie wordt gesteld als het economisch tegenzit. Ook is het streven naar vrijheid inmiddels vervangen door het streven naar veiligheid. Veiligheid die Europa niet lijkt te bieden, waardoor de roep om beter beveiligde nationale grenzen steeds luider klinkt; dezelfde roep die ook te horen is ten aanzien van vluchtelingen. Ten slotte is er nog immer sprake van een democratisch tekort in de Europese Unie, dat in combinatie met verdergaande Europese integratie tot steeds meer scepsis onder de bevolking leidt. Populisme en nationalisme winnen hierdoor steeds meer aan kracht. De schrijvers, die allen het Europese project een warm hart toedragen, uiten in dit boek hun twijfels of de Europese Unie veerkrachtig genoeg zal blijken om deze stormen te overleven. De *Brexit* van het Verenigd Koninkrijk heeft ze ongetwijfeld niet optimistischer gemaakt. *AtW*

Philippe van Parijs en Luuk van Middelaar (red.), *NA DE STORM, HOE WE DE DEMOCRATIE IN EUROPA KUNNEN REDDEN*, Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2015, 280 bladzijden

EINDBAAS

Wie de biografie van Vladimir Poetin leest vraagt zich nog sterker af hoe deze man tot wereldleider kon uitgroeien.

Kort nadat ik naar Moskou verhuisde vlogen twee passagiersvliegtuigen in de Twin Towers. President Vladimir Poetin, op dat moment ruim anderhalf jaar aan de macht, belde als eerste wereldleider naar zijn collega George W. Bush om zijn steun te betuigen. Het zou een omslagpunt betekenen in de Russisch-Amerikaanse betrekkingen. Overigens zouden er nog vele omslagpunten volgen die lang niet altijd tot een verbetering van de relatie tussen beide grootmachten zou leiden. In de westerse pers wordt Poetin doorgaans als de sfeerverzicker aangewezen. In zijn omvangrijke boek *De nieuwe tsaar* schetst oud-correspondent Steven Lee Myers een vrij volledig beeld van de mens en politicus Poetin. Hij laat zich niet tot allerlei vage theorieën verleiden, maar beperkt zich vooral tot de feiten. Aanvankelijk staat het privéleven van de jonge Poetin nog centraal: de straatvechter met losse handjes, het vrijgezellenbestaan dat hij lange tijd koesterde, zijn relatie met zijn inmiddels ex-vrouw Ljoedmila en het leven van de familie Poetin in een gesloten gemeenschap in Dresden. Na ruim zestig pagina's valt de Sovjet-Unie uiteen en keert een gedesillusioneerde Poetin terug naar zijn moederland. In de vijfhonderd pagina's die volgen maken we kennis met de politicus Poetin. Bepaalde eigenschappen keren voortdurend terug. Poetin is en blijft een straatvechter. Wie niet met hem is, is tegen hem. Zo walgde Poetin van de 'politieke parvenu' Michail Chodorkovski, merkte de auteur op. Iedereen weet hoe dat afliep. Het grimmige wantrouwen van Poetin jegens het Westen en de democratie raakte hij nooit kwijt. Werk en sport zijn altijd zijn grote obsessies gebleven. Myers is er in geslaagd om de leef- en beleefwereld van Poetin voor het brede publiek een stuk dichterbij te brengen. Het is vooralsnog het beste boek over de Russische president dat in het Nederlands is verschenen. *IP*

Steven Lee Myers, *DE NIEUWE TSAAR*, Prometheus, Amsterdam, 2016, 606 bladzijden

VUILNISBAK

Door de ramp met vlucht MH17 kwam het Oekraïne-conflict plotsklaps dichtbij, maar het was nooit ver weg, laat Pieter Waterdrinker zien.

Begrijp je een complexe politieke situatie beter na het lezen van een roman over het hedendaagse Europa? Als Pieter Waterdrinker de auteur is, dan zeker. Hij is al jarenlang voor *De Telegraaf* werkzaam als correspondent in Moskou. Niet-*Telegraaf*-lezers kennen hem mogelijk van zijn achtergrondartikelen in *Vrij Nederland*. Waterdrinker, die zichzelf romancier noemt, kent de informele processen achter de formele politieke procedures: de achterkamertjes, de louche deals, de dubbele agenda's en - niet onbelangrijk - de geschiedenis van Rusland en omstreken. De avonturistisch ingestelde sociaaldemocraat Wessel Stols is het hoofdpersonage van *Poubelle*. Hij droomt van een glorieuze carrière als schrijver van een meesterwerk, maar zoals wel vaker mislukt dit schromelijk. Hij beproeft zijn geluk in Rusland waar Vladimir Poetin nog maar enkele jaren aan de macht is. Op dat moment kan er nog veel. Stols start een succesvolle, maar niet legale handel in Sovjetkunst. Ondanks de problemen die hij ondervindt, blijft de regio een enorme aantrekkingskracht op de Nederlander uitoefenen. Ruim een decennium later spreekt hij als Europarlementariër op het Majdanplein het Oekraïense volk toe voordat hij zichzelf in het oosten van het land in enorme problemen brengt. De kracht van *Poubelle* zit niet zozeer in de plot die zojuist (te) globaal is geschetst, maar in de zijpaden die Waterdrinker bewandelt, zoals de contacten van sociaaldemocraat Stols met het bedrijfsleven (dat er weer andere contacten op nahoudt), de navelstaanderij van Nederlanders, de geldsmijterij van westerse politici in Oost-Europa en de complexiteit van een ogenschijnlijk eenvoudig conflict (Rusland versus Oekraïne). Uiteindelijk gaat de roman niet over het leven van een Nederlandse politicus, maar over het hedendaagse Europa dat naarstig naar zichzelf op zoek is. *IP*

Pieter Waterdrinker, *POUBELLE*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 2016, 544 bladzijden

WINNAARS PROFIELWERKSTUKWEDSTRIJD

De NVLM feliciteert vwo-leerlingen Nilam Chotkan en Manon Michelotti (Emmauscollege Rotterdam) en havoleerling Maxime van der Molen (VAVO Lyceum Amersfoort) met hun eerste prijs in de profielwerkstukwedstrijd 2016. Ook hun docenten Maarten Sira en Maj van der Mersch verdienen natuurlijk een felicitatie. De winnaressen werden toegesproken door Michel Rog (Tweede Kamerlid, CDA) en rondgeleid door de wandelgangen van de Tweede Kamer. Hans Teunissen (voorzitter NVLM) sprak de dames toe en reikte een certificaat en een tablet uit. De werkstukken kunt u nalezen op www.nvlm.nl/wedstrijd.

CERTIFICATEN EXCELLENTE LEERLINGEN

De NVLM heeft twintig certificaten uit mogen reiken aan leerlingen die voor hun examen maatschappijleer 2 of maatschappijwetenschappen een 9,0 of hoger hebben gehaald.

DIRECTEURSWISSEL BIJ PRODEMOS

Kars Veling heeft zich als directeur van ProDemos de afgelopen vijf jaar sterk gemaakt voor de democratische rechtsstaat. Hij droeg de NVLM altijd een warm hart toe. Namens de NVLM willen we hem hartelijk danken voor de prettige samenwerking. Ook wensen we zijn opvolger Eddy Habben Jansen veel succes toe in zijn nieuwe functie als directeur van ProDemos.

WEBSITE

De website www.nvlm.nl is nu ook te bezoeken via tablet of smartphone. Mocht u nog opmerkingen of suggesties hebben met betrekking tot de content of de werking van het systeem, dan vernemen wij dat graag per e-mail: ingridfaas@nvlm.nl.

EXAMENBUNDEL

ThiemeMeulenhoff zal ook voor het nieuwe programma maatschappijwetenschappen examenbundels gaan produceren. Lieke Meijs zal dit grote project coördineren. In schooljaar 2018/2019 verschijnt de havo-examenbundel en in 2019/2020 komt de vwo-bundel uit. De bundels van aankomend schooljaar (vmbo, havo, vwo) zijn via www.bol.com te bestellen. Ook op het huidige programma kunnen uw leerlingen zich dus goed voorbereiden.

BESTUURSNIEUWS

Niels Dekker is afgelopen maand toetreden tot het dagelijks bestuur van de NVLM. Hij zal door Tom Stroobach worden ingewerkt in de functie van penningmeester. Ingrid Faas is teruggetreden uit het dagelijks bestuur, maar zal zich in het algemeen bestuur voor de vereniging blijven inzetten.

Ingrid Faas | www.nvlm.nl

D16

De campagnes voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen zijn in volle gang. Het gaat erom wie mag plaatsnemen op de machtigste stoel van de westerse wereld. Op zichzelf een historische gebeurtenis. Acht jaar geleden verkozen de Amerikanen de eerste zwarte man in het Witte Huis. Obama heeft het land twee termijnen bestuurd in economisch, sociaal en cultureel roerige tijden op het nationale en internationale toneel. In deze acht jaren heeft hij slechts twee jaren gewerkt met Democratische meerderheden in de Senaat en het Huis van Afgevaardigden. Historici bepalen later vast de daadkracht en effectiviteit van Obama, maar stel je eens voor dat hij langere tijd - al was het maar de helft van zijn presidentschap - op Democratische meerderheden had kunnen rekenen.

Naast deze praktijk doen er zich meer dilemma's voor. In het stelsel van de Verenigde Staten moet je als Democraat sterk in je schoenen staan om toch te gaan stemmen als je in een overwegend Republikeins district woont. *The winner takes all*. Daarbij heeft elke staat in de Senaat twee zetels. Dit betekent twee Senatoren voor Californië, maar ook voor Connecticut. Of wat te denken van het *gerrymandering*: het om de tien jaar hertekenen van de kiesdistricten, waarbij de meerderheidspartij in het eigen voordeel de uitslag van de volgende verkiezingen kan manipuleren. En dan de grote groep progressieve *millennials*, die zich niet in beide presidentskandidaten herkent. Representatie is lang niet hetzelfde als representativiteit.

Vijftig jaar geleden liepen democraten in eigen land aan tegen onze politieke structuur en cultuur. 'We waren ongerust...' zo sprak Hans van Mierlo, wandelend in een regenjas langs de Amsterdamse grachten. Hij vertelde over een appèl met een plan. Een plan voor een nieuwe, vitale democratie.

Als we de *bookmakers* mogen geloven, zetelt na 8 november wederom een Democraat in het Witte Huis. De eerste vrouwelijke president van de Verenigde Staten. Een historische gebeurtenis. Ik hoop dat Hillary zelf ook geschiedenis schrijft. Met een appèl en een plan voor een nieuwe, vitale democratie. Dan doet zij recht aan de naam van haar partij. Dan doet zij recht aan het logo van haar partij. Immers, een ezel stoot zich in het algemeen... Ik heb nog wel een regenjas te leen.

Hans Teunissen

... AAN HET WOORD

FRAUKE DE KORT STELT ZICH VOOR...

Mensenrechten in het onderwijs

Toen ik nog voor de Verenigde Naties werkte, vroeg ik me af wat ik zou willen doen als ik met mijn gezin naar Nederland terug zou keren. Ik heb jarenlang voor UNICEF buitenlandse overheden geadviseerd op het gebied van kinderrechten en met ministeries van onderwijs, lerarenopleidingen en lokale scholen samengewerkt om kennis en respect voor kinderrechten een plaats in het dagelijkse schoolleven te geven. Vanaf een afstand ben ik de politiek in Nederland blijven volgen en daar werd ik niet vrolijk van. Terwijl ik me in mijn werk in ontwikkelingslanden op mensenrechten beriep, leek er in Nederland nog veel te schorten aan kennis hierover; in openbare discussies en debatten werd hier in elk geval weinig naar verwezen. Met de vakdidacticus van de eerstegraadslerarenopleiding maatschappijleer en maatschappijwetenschappen van de Universiteit Twente, Margarita Jeliaskova, heb ik toen enthousiast over mijn ideeën gebrainstormd. Twee jaar later heb ik dan daadwerkelijk ontslag bij UNICEF genomen om naar Nederland terug te keren en de opleiding te volgen.

Elke staat die de verschillende internationale mensenrechtenverdragen en -declaraties heeft ondertekend en geratificeerd, heeft de plicht de inhoud daarvan behalve toe te passen, ook naar zijn bevolking - inclusief haar kinderen - uit te dragen, zo ook Nederland. Toch hebben verschillende comités van de Verenigde Naties daarover hun verontrusting geuit, meest recentelijk het VN-Comité voor de Rechten van het Kind dat in haar aanbevelingen aan Nederland in 2015 erop aandrong de inhoud van het Kinderrechtenverdrag verplicht onderdeel van het curriculum in alle scholen te maken. Persoonlijk ben ik dan ook erg blij dat het Platform Onderwijs2032 in zijn eindadvies mensenrechten expliciet noemt als onderdeel van het nieuwe curriculum.

Ik weet natuurlijk best dat mensenrechtenonderwijs breed gedragen en uitgedragen moet worden, niet slechts door één docent of één vak, maar door de school als geheel. Toch geloof ik dat docenten maatschappijleer in een goede positie verkeren dit advies meteen uit te voeren. Zo verwijzen de eindtermen voor maatschappijleer in elk domein naar onze (Nederlandse) grondrechten. Dit kan eenvoudig naar mensenrechten in bredere zin worden uitgebreid. Ik probeer dit ook nu al in mijn lessen te doen, bijvoorbeeld door leerlingen naast de Grondwet ook relevante artikelen uit verdragen van de Verenigde Naties, de Raad van Europa en de Europese Unie te laten bestuderen, maar ook door deze artikelen later weer bij debatten en discussies over actuele onderwerpen aan te halen. Gezien de hevige discussies rond vluchtelingen, integratie, radicalisering enzovoorts is er volgens mij geen tijd te verliezen.

Frauke de Kort is docent in opleiding eerstegraads bevoegdheid Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen aan de Universiteit van Twente.

Daan van der Hoek

MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

REDACTIE

Ivo Pertijs
hoofd-
redacteur

Bas
Banning

Wolter
Blankert

Douwe van
Domselaar

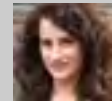
Coen
Gelinck

Daan van
der Hoek

Lieke
Meijs

Floortje
Vissers

Anique
ter Welle

EINDREDACTIE Maarten Cras

ART DIRECTION Jenny Kan | jenniness.com

OPMAAK Lidewij Spitshuis | lidewij.net

OMSLAGFOTO'S Marc Nozell (Trump)
en Gage Skidmore (Clinton)

DRUK EDG Media

UITGEVER ProDemos

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIEUWE ABONNEMENTEN

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl/abonnements. Abonnees kunnen adreswijzigingen doorgeven door een e-mail te sturen aan m&p@edg.nl.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.
Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ProDemos Binnenhof voor Scholen

Politiek saai en moeilijk?

Niet bij ProDemos
Binnenhof voor Scholen.

Schrijf u nu in voor
schooljaar 2016-2017!

Over onze programma's:

- Gratis voor scholen
- Voor alle onderwijsniveaus
- Variërend in lengte, van een uur tot een hele dag
- Interactieve onderdelen, zoals GPS-speurtocht de Binnenhofcheck en het DemocratieLAB
- Een bezoek aan de Tweede Kamer staat altijd op het programma

Voor meer informatie en reserveren:
prodemos.nl/binnenhofvoorscholen

